

Sääverbien syntaksia ja semantiikkaa: semanttiset roolit, osallistujien vaihteleva käsitteistäminen ja sääverbien vaihteleva valenssi

LEENA KOLEHMAINEN

1 Johdanto

Verbin ja sen seuralaisten välinen suhde lauseessa on syntaksin ydinaluetta. Verbin leksikaaliseen semantiikkaan valenssiin kuuluva sisältö sisältää tietoa siitä, millaisten ja kuinka monen täydennyksen kanssa verbi voi rakentaa lauseenytimen, jota puolestaan voidaan vapailta valenssista riippumattomilla määritteillä – tyypillisesti esimerkiksi ajan-, paikan- ja tavanmääritteillä – laajentaa. Valenssi on lauseen perusrakenteen kannalta keskeinen käsite: lauserakenne määräytyy siitä käsin. (Ks. esim. Vilkuna 1996: 23–28; *Sananselityksiä* 2005: s.v. *valenssi*.)¹

Tämän kirjoituksen aiheena on verbien synkronisella tasolla vaihteleva valenssi, jonka määrittelen saman verbilekseemin täydennysten määrän, semanttisten roolien, syntaktisten funktioiden tai morfologisten muotojen moninaisuudeksi. Tarkastelen yhtä semanttisesti rajattua suomen kielen verbiluokkaa, sääverbejä, keskittyen niiden syntaktisen esiintymisympäristön vaihteluun. Tavoitteenani on yhtäältä kuvaus: pyrin vastaamaan kysymykseen, millaista valenssivariaatiota sääverbien yhteydessä esiintyy ja minkä verbien kanssa se on mahdollista. Toisaalta yritän kuvauksen avulla selvittää vaihtelevan valenssin yleisempiä säännönmukaisuuksia: mikä sen mahdollistaa ja mikä sen toteutumistapoja ohjaa?

Tutkimukseni aihe kytkeytyy valenssiteorian kehukseen. Tarkastelemani kielellinen ilmiö kuitenkin haastaa valenssiteorian perusoletuksen lauserakenteen yksinomaisesta leksikaalisesta määräytymisestä. Tästä syystä kirjoitukseni liittyy laajemminkin syntaksin teoriaan tuoden keskusteluun uudenlaista aineistoa ja pohdintaa siitä, mitkä muut periaatteet leksikon rinnalla ohjaavat lauseiden rakennusta. Keskeisen sijan tar-

1. Kiitän Virittäjän kahta nimetöntä arvioijaa ja päätoimittaja Tiina Onikki-Rantajääsköä arvokkaista kommentista. Lisäkiitos kuuluu Marja Järventaustalle ja Seppo Kittilälle, jotka ovat lukeneet kirjoitukseni aikaisempia versioita ja kiinnittäneet tarkkaavaisuuteni asioihin, joita en yksin olisi tullut huomanneeksi. Hyödyllisistä ja hauskoista sääkeskusteluista kiitän Meri Larjavaaraa, Marjatta Lehtistä ja Jukka Mäkisalaa.

kastelussa saavat semanttiset roolit, tarkemmin sanoen semanttiset proroolit, jotka ohjailevat osallistujiksi käsitteistettyjen ilmiöiden kielellistä ilmaisua. Yleisemmällä tasolla tutkimukseni liittyy kielen ja ihmisen kognition suhteeseen. Korpusesimerkkien avulla käsittelemäni kielellinen vaihtelu kertoo siitä, miten kieli on riippuvainen ihmisen käsitteistyksestä. Kieli ei ole todellisuuden suora peili. Sen sijaan puhuvan tai kirjoittavan ihmisen luoma kuva todellisuudesta heijastuu kielelliseen ilmaukseen. Tässä suhteessa artikkelini kytkeytyy suomalaisen kognitiivisen kielentutkimuksen kehyyseen (vrt. esim. Leino 1993; Onikki-Rantajääskö 2001; Siirainen 2001), joka näkee kielen ensisijaiseksi tehtäväksi tuottaa merkityksiä, joihin sisältyy puhujan tai kirjoittajan näkökulma ja jotka eivät johdu suoraan ilmausten tarkoitteiden ominaisuuksista.

2 Sääverbien perusvalenssi

Verbien valenssikuvauksessa sääverbit ovat mielenkiintoinen ryhmä. Ne muodostavat semanttisesti varsin yhtenäisen luokan siinä mielessä, että ne tyypillisesti kuvaavat tilanteita, joissa ei ole osallistujia (vrt. myös Pajunen 1999: 52; 2001: 170). Osallistujien puuttuminen heijastuu sääverbien syntaksiin. Ne ovat nollapaikkaisia predikaatteja:

- (1) *Satoi, salamoï ja jyrisi.* (Kielipankki: Karjalainen 1998)

Bauer (2000: 100, 109) toteaa, että osallistujien puuttuminen erottaa sääverbit muista persoonattomista tai yksipersonaisista verbeistä, joiden kuvaamat tilanteet voivat esimerkiksi sisältää kokija-osallistujan (vrt. esim. *Minua paleltaa*).

Suomen kielen sääverbien kuvausten keskiössä on niiden subjektittomuus. Esimerkiksi Penttilä ([1957] 2002: 464–465) toteaa, että subjektitäydennyksen puuttuminen on tavallista erityisesti silloin, kun verbi ilmaisee jotain luonnonilmiötä, jonka ”teki-jästä” ymmärrettävästi onkin vaikea sanoa mitään”. Toiset tutkijat kuvaavat sääverbit ”syvällisesti” (Vilkuna 1996: 133) tai ”primaaristi” subjektittomiksi (Järventausta 1991: 213–220). Nämä luonnehdinnat korostavat eroa rakenteisiin, joissa subjektittomuus on ”pinnallista” laatua (Vilkuna mp.) tai jotka ”sekundaaristi” (Järventausta mp.) mahdollistavat subjektittomuuden. Tällaisia ovat suomessa esimerkiksi ns. geneerinen nollapersoonaa ja passiivi.

Nollapaikkaisuuden ja subjektittomuuden kuvauksen rinnalla kieliopit kuitenkin antavat myös esimerkkejä siitä, kuinka sääverbejä on mahdollista käyttää referentiaalistien subjektien ja objektien kanssa. Esimerkiksi *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004: 450–451) toteaa, että ”[s]ääverbeille on ominaista rajoittunut subjektin valinta pikemminkin kuin täysi subjektittomuus” ja että ”[s]ääverbeillä on myös objektillista käyttöä”. Muissa suomen kuvauksissa tehdään vastaavanlaisia havaintoja (ks. esim. L. Hakulinen [1979] 2000: 562 alav. 1148b; Setälä [1880] 1952: 12). ISK havainnollistaa ilmiötä mm. seuraavien esimerkkien avulla:

- (2) *Räntää on tuiskuttanut. Meri myrskyää. Ensi lumi satoi.* (ISK 2004: 450)
(3) *Satoi ensimmäisen lumen. Yöllä oli pyryttänyt tien umpeen.* (ISK 2004: 451)

Tähänastisen tutkimuksen pohjalta voi siis todeta, että sääverbeille tyypillinen nollapaikkaisuus ei ole absoluuttinen ominaisuus, vaan myös sääverbien valenssi sallii variaation. Se, millaista sääverbien valenssinvaihtelu on, minkä verbien kanssa se tyypillisesti esiintyy, mikä sen mahdollistaa tai mikä sitä ohjaa, ei kuitenkaan käy ilmi aikaisemmista tutkimuksista. Näitä kysymyksiä tutkin tässä artikkelissa tarkastelemalla seuraavien sääverbien syntaktista ympäristöä. Ryhmittely ei perustu tarkkoihin fysiologisiin kriteereihin, ja verbien kuvaamat tilanteet eivät sulje toisiaan pois.

- (4) Tuuleminen: *tuulla* (635)
 Myrsky: *jyristä* (695), *jyrähdellä* (77), *jyrähtää* (348), *myrskytä* (151),
salamoida (76), *uk(k)ostaa* (65)
 Sataminen: *pyryttää/pyrytä* (50), *ripeksiä* (6), *sadella* (460), *sataa* (3500),
tihkuttaa/tihuttaa (28), *tuiskuta* (18), *tuiskuttaa* (34), *vihmoa* (154)

Tutkimusaineistona käytän Tieteen tietotekniikan keskuksen CSC:n ylläpitämää suomen tekstikokoelmaa, joka koostuu 1990-luvulta lähtien julkaistuista kirjoitetun suomen aineistoista ja joka on käytettävissä Lemmie-ohjelman avulla. Lemmien avulla käytettävissä olevan suomenkielisen tekstikokoelman koko on n. 130 miljoonaa sanetta. Sen tekstit edustavat pääasiassa sanomalehtitekstejä, osin aikakauslehtiä ja asiaproosaa. Viitataan jatkossa tähän aineistoon Kielipankki-tunnuksen avulla. Edellä olevan verbi-listan (4) suluissa olevat luvut ilmoittavat tutkittujen sääverbien esiintymien määrän Kielipankin korpuksessa. Huomioin mukaan myös satunnaislöydöksiä muista lähteistä, sanakirjoista ja käyttämästäni tutkimuskirjallisuudesta. Jäljempänä esiteltävä analyysi sisältää siten korpuseesiintymien kuvauksen, jota muista lähteistä löydetty esimerkit täydentävät ja täsmentävät.

3 Sääverbien vaihteleva valenssi

Taulukko 1 kokoaa yhteen tietoa sääverbien morfosyntaktisista esiintymisympäristöistä Kielipankin aineistossa ja muissa käyttämissäni lähteissä. Verbit, joiden Kielitoimiston sanakirja ilmoittaa olevan toistensa kanssa vaihtoehtoisia, synonyymisiä ilmauksia, on taulukossa niputettu yhteen (*pyrytä/pyryttää*, *tihuttaa/tihkuttaa*). Esittelen esimerkkejä sääverbien yksi- ja useampipaikkaisesta käytöstä jäljempänä.

Sääverbien nollapaikkainen käyttö on Kielipankin aineistossa primaari ja yleisin. Sen lisäksi sääverbit esiintyvät muissakin syntaktisissa ympäristöissä, joskin huomattavasti harvemmin. Valenssin varioimismahdollisuudet korreloivat semanttisten verbi-ryhmien kanssa: Valenssiltaan staattisimpia ovat ilman liikettä ilmaiseva *tuulla*-verbi ja myrskyämisverbit. Eniten valenssivariaatiota on satamisverbeillä.

Melkein kaikki sääverbit sallivat yksipaikkaisen käytön nominatiivisubjektin kanssa. Yksipaikkaista käyttöä totaaliobjektin ja partitiivisen seuralaisen kanssa löytyy vain satamisverbeiltä. Samoin kaksipaikkaista käyttöä sekä nominatiivisubjektin että partitiivi- tai totaaliobjektin kanssa on miltei yksinomaan vain satamisverbeillä. Myös resultatiivikonstruktioita on aineiston esiintymien perusteella mahdollista muodos-

taa erityisesti satamisverbeistä. Olen erottanut ne taulukossa 1 paksummalla viivalla muista rakenteista. Ne voivat olla sääverbien yhteydessä subjektittomia tai subjektillisiä. Käsittelem niitä jäljempänä yhtenä kimpuna.

Taulukkoa 1 tarkasteltaessa on huomattava, että sen tiedot koskevat sääverbien käyttöä säätilanteiden kuvaajina. Jätän tässä vaiheessa tarkastelun ulkopuolelle sääverbien metaforisen käytön (vrt. esim. *Kysymyksiä satelee; Kielitoimiston sanakirja, s.v. sadella*). Palaan siihen artikkelin loppupuolella.²

Taulukko 1.

Sääverbien syntaktiset ympäristöt aineistossa (Kielipankki ja muut käytetyt lähteet).

	0-paikkainen	1-paikkainen: nominatiivisubjekti	1-paikkainen: totaaliobjekti	1-paikkainen: partitiivijäsen	2-paikkainen: nominatiivisubjekti + partitiivi-/totaaliobjekti	1-paikkainen res.-konstruktio: partitiivi-/totaaliobjekti	2-paikkainen res.-konstruktio: partitiivi- + totaaliobjekti	2-paikkainen res.-konstruktio: nominatiivisubjekti + partitiivi-/totaaliobjekti
<i>tuulla</i>	+	+						
<i>jyristä</i>	+	+						
<i>jyrähdellä</i>	+	+						
<i>jyrähtää</i>	+	+						
<i>myrskytä</i>	+	+						
<i>salamoida</i>	+	+			+			
<i>uk(k)ostaa</i>	+	+						
<i>pyryttää/pyrytä</i>	+	+	+	+		+		+
<i>ripeksiä</i>	+			+				
<i>sadella</i>	+			+				
<i>sataa</i>	+	+	+	+	+	+		
<i>tihkuttaa/tihuttaa</i>	+	+		+	+			
<i>tuiskuta</i>	+	+	+	+		+	+	+
<i>tuiskuttaa</i>	+	+		+	+			+
<i>vihmoa</i>	+	+		+	+			+

2. Tarkastelin lisäksi *se*-pronominin esiintymistä sääverbien yhteydessä selvittääkseni sen kehittymistä muodolliseksi subjektiksi. Vilkun (1996: 150) mukaan muodollinen subjekti *se* on epämuodollisessa puhutussa kielessä tavallinen. Aineistoni esiintymien perusteella *se* ei ole vielä levinnyt kirjoitetussa kielessä sääverbien yhteyteen. Tapauksia, joissa *se* on mahdollinen muodollisen subjektin kandidaatti, esiintyi Kielipankin aineistossa vain muutama. En käsittele sitä tarkemmin tässä kirjoituksessa.

Aineiston esiintymät täydentävät Harmasen (1998) tuloksia suomen sääennusteiden sanaston ja syntaksin piirteistä. Hänen mukaansa sääennusteissa käytetään erityisesti intransitiivilauseita (*Aurinko paistaa tänään*), tilalauseita (*Etelä-Suomessa sataa lunta*), predikaatiivilauseita (*Sää on pilvinen ja sumuinen*), eksistentiaalilauseita (*Yöllä on sumua*) ja predikaatitonta lausetyyppiä, jota hän kutsuu fragmenttilauseeksi (*Yöllä heikkoa sadetta*) (Harmanen 1998: 42–48). Sen sijaan kaksipaikkaisia transitiivilauseita, joissa tämän työn aineiston säieverbejä on mahdollista käyttää, ei esiinny Harmasen aineiston sääennusteissa.

4 Vaihteleva valenssi tutkimuskirjallisuudessa

Aikaisemmissa tutkimuksissa vaihtelevaa valenssia on kutsuttu mm. polyvalenssiksi (Korhonen 1995), valenssivariaatioksi (Korhonen 1986), aktanssivariaatioksi (Lazard 1998), valenssialternaatioksi (Ágel 2000; Kolehmainen 2008a), argumenttirakenteen muunnokseksi tai sen alternaatioksi (Pajunen 2001; Levin & Rappaport Hovav 2005) ja transitiivisuuden vaihteluksi (Larjavaara 2000), ja sitä on kuvattu ja selitetty monin eri tavoin.

Kuvaustasolla tutkijat ovat jäsentäneet vaihtelun mahdollisuuksien kenttää. Keskeisinä alalajeina erotetaan yleensä valenssin pieneneminen, laajentuminen ja valenssipaikkojen uudelleen järjestyminen (ks. esim. Wunderlich 1993; Kittilä 2002; 2009). Kulloinkin kyseessä olevan alalajin tunnistaminen edellyttää vertaamista verbin perusvarianttiin tai sen perusvalenssiin, jonka määrittäminen ei ole aina ongelmatonta (vrt. esim. Kolehmainen 2006: 271, 276).³

Valenssin pienenemisessä on kyse verbin perusvalenssiin kuuluvan täydennyksen poisjättämisestä. Esimerkki 5 osoittaa, että verbin valenssi voi supistua useamman täydennyksen yhtäaikaisella poisjäännillä. Tässä esimerkissä monipaikkaisen *tiputella*-verbin avaamia paikkoja agenttiiviselle toimijalle, toiminnan vaikutuksenalaiselle tarkoitteelle ja spatiaalista muutosta ilmaisevalle suuntaiselle adverbialille ei ole ilmi-pantu (vrt. *joku tiputtelee jotakin jonnekin*). Sen sijaan verbiä *tiputella* on käytetty nollapaikkaisena säieverbinä tilanteen osallistujattomia piirteitä vastaavasti ja muiden primaaristi nollapaikkaisten säieverbien mallia mukaillen (vrt. Kolehmainen 2008b).

- (5) Oli harmaata ja alkoi *tiputella*. (*Kielitoimiston sanakirja* s. v. *tiputella*)

Tällaisesta kehityksestä lienee kysymys myös tämän tutkimuksen otokseen kuuluvien säieverbien *jyristä*, *jyrähdellä* ja *jyrähtää* kohdalla. Ne ovat primaaristi akustisia verbejä (vrt. *Tanner jyrisi ja heilui*, *Tykit jyrähtelivät* ja *Ensimmäiset laukaukset jyrähtivät*; NS), jotka ovat sekundaarisessa käytössään konventionalisoituneet nollapaikkaisiksi säieverbeiksi.

3. Silloin kun valenssinmuutos on morfologisesti merkitty, morfologian avulla on mahdollista päätellä, onko kyse valenssin supistumisesta vai laajentumisesta (vrt. esim. Haspelmath 1993).

Tässä artikkelissa käsiteltävät esimerkit liittyvät valenssin laajentumiseen, joka käsittelee verbin esiintymisen sellaisten seuralaisten kera, joita sen perusvalenssi ei edellytä. Seuraavassa esimerkissä 6 perusvalenssiltaan nollapaikkainen sääverbi *sataa* esiintyy totaaliobjektin kanssa. Lukuisia lisäesimerkkejä sääverbien valenssin laajentumisesta seuraa jäljempänä.

- (6) Amerikkalainen sää muistuttaa maata itseään. Äärimmäisyydet ovat kovat. Kun sataa, sataa kaatamalla. Kun tulee lunta, sitä tulee metrejä kerralla ja *sataa kaiken jumiin*. (Kielipankki: Aamulehti 1995)

Keskeisin kriteeri valenssin pienentymisessä ja laajentumisessa on paikkaisuus. On kuitenkin myös valenssinmuutostyyppisiä, joihin paikkaluvun muutoksen sijaan liittyy täydennysten vaihtoehtoinen ilmaisu. Valenssin uudelleen järjestymisen käsite kuvaa tällaisia tapauksia. Niiden yhtenä edustajana mainittakoon lokatiivialternaatioksi nimetty malli, jossa esimerkiksi objektina voi olla joko ainetta ilmaiseva patientti tai spatiaalinen kohde: *töhrä maalaa seinään* vs. *töhrä seinä maalilla* (Pajunen 2001: 233). Sääverbeillä vaihtelun piiriin voidaan ajatella kuuluvan tapahtumapaikan vaihteleva ilmaisu nominatiivisubjektina ja paikallissijaisena määritteenä:

- (7) *Pilvi satoi vettä*. ~ *Pilvestä satoi vettä*.

Osa vaihtelusta on konventionaalista ja taajaan esiintyvää kuten esimerkiksi partiivi-NP:n esiintyminen satamisverbien yhteydessä: *Sataa vettä*. Osa puolestaan on satunnaista. Sellaiseksi on katsottava esimerkiksi 6 yllä, jonka kaltaisia esiintymiä löytyi vain satunnaisesti tämän tutkimuksen sääverbiaineistosta. Okkasionaaliset tapaukset saattavat vaikuttaa yksittäisiltä poikkeuksilta. Niiden lähempi tarkastelu voi kuitenkin paljastaa, että kyse onkin jostain yleisemmästä ilmiöstä. Näin on myös esimerkin 6 laita, jossa *sataa* esiintyy olotilanmuutosta ilmaisevassa resultatiivikonstruktiossa (ks. tarkemmin 6.3 e): sääverbien käyttö resultatiivikonstruktiossa on harvinaista, mutta resultatiivikonstruktio sinänsä muodostaa nykysuomessa produktiivisen mallin, jota mukailien on mahdollista käyttää olotilanmuutosverbeinä verbejä, jotka eivät sellaisia primaaristi ole (ISK 2004: 477–478; Pälsi 2000).

Haasteellisin tehtävä liittyy selittämiseen: mikä valenssinvaihtelun mahdollistaa, mistä se johtuu ja mistä se kertoo? Lazard (1998: 178) korostaa, että vaihtelu ei ole arbitraarista. Sen laukaisee tietty semanttinen syy ja sillä on tietty funktio kielessä.

Metaforinen käyttö, johon palaan artikkelin lopussa, on yksi tekijä, joka mahdollistaa verbin esiintymisen vaihtelevissa syntaktisissa ympäristöissä (ks. esim. Leino 1999: 148–149). Toinen merkittävä tekijä on polysemia, jota erityisesti Leino (1991: 32, 34, 44–46, 206; 1999: 131–132) tutkimuksissaan korostaa. Hänen mukaansa vaihteleva valenssi liittyy polysemiaan, joka on relationaalisten lekseemien kuten verbien tyypillinen piirre. Koska polysemian käsite viittaa staattiseen merkityksen moninaisuuteen, voitaisiin etusija antaa kuitenkin merkityksen joustavuuden käsitteelle, jota puolestaan Raukko (1996; 1999) painottaa. Joustavuus korostaa merkityksen dynaamisuutta: verbien semantiikka ei ole perusteiltaan jähmeä, mistä syystä se on muunneltavissa. Se-

manttisen joustavuuden johdosta verbillä on mahdollisuus kuvailla erilaisia tilanteita ja tulla siksi käytetyksi erilaisissa ympäristöissä. (Vrt. myös ISK 2004: 440–441.)

Metaforan ja verbin merkityksen joustavuuden lisäksi on lukuisia muita syitä, jotka mahdollistavat verbin esiintymisympäristön variaation. Osa syistä liittyy osallistujien piirteisiin. Esimerkiksi transitiivisten verbien intransitiivinen käyttö on sidoksissa objektin tarkoitteen laatuun. Jos tarkoite on käyttöyhteydestä selvä, sen laatu tai identiteetti ei ole tärkeä tai se on geneerinen, objekti on poisjätettävissä (ISK 2004: 453–454). Muita keskeisiä valenssivariaatiota aiheuttavia osallistujien piirteitä, joihin erityisesti typologisessa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota, ovat mm. tarkoitteen semanttinen rooli (esim. agenttiivisuus ja volitionaalisuus), definiittisyys, elollisuus ja inhimillisuus. Nämä tekijät voivat aiheuttaa vaihtelua täydennyksen ilmaisussa niin, että esimerkiksi elolliset tarkoitteet saavat eri ilmiön kuin elottomat. (Lazard 1998: 178–181, 184–196; ks. myös Kittilä 2006; 2007.)

Myös prosessin piirteet, aspekti, aikamuoto ja negaatio voivat vaikuttaa täydennyksen ilmaisuun. Esimerkiksi se, onko prosessi keskeneräinen vai saavuttanut päätepisteesä ja missä määrin prosessi vaikuttaa kohteena olevaan tarkoitteeseen, aiheuttaa joissakin kielissä variaatiota täydennyksen ilmauksessa. (Lazard 1998: 183–184, 196–201; ks. myös Kittilä 2007.) Suomen objektin sijan valinta liittyy tällaisen semanttisen eron ilmipanoon.

Täydennysten poisjäännin ja niiden vaihtoehtoisen ilmaisun lisäksi tutkimuskirjallisuudessa on tarkasteltu valenssin laajentumista. Suomessa yksi vanhimmista tarkastelluista valenssin laajenemismahdollisuuksista on ns. sisällönobjektin lisäys (ks. esim. Setälä [1880] 1952: 28), jolloin primaaristi intransitiivista verbiä käytetään transitiivisesti (esim. *kuolla luonnollinen kuolema*, Kolehmainen 2008a: 181). Sisällönobjektia on esitetty selitykseksi säieverbienkin yksipaikkaiselle käytölle partitiivi-NP:n kanssa (esim. *Sataa vettä*) (Pajunen 2001: 170). Tutkimuskirjallisuudessa taajaan huomiota herättänyt valenssin laajentumismahdollisuus on ns. resultatiivikonstruktio, joka mahdollistaa mm. intransitiivisten verbien transitiivisen käytön (esim. *juosta jalkansa kipeäksi*) (vrt. esim. Pälsi 2000). Lisäksi tutkijat ovat tarkastelleet lukuisia muita tapauksia, joissa verbejä on käytetty niiden perusvalenssista poikkeavalla tavalla. Esimerkiksi suomalaisessa urheilukielessä on mahdollista käyttää intransitiivisia verbejä transitiivisesti tulosobjektin kanssa (esim. *luistella maailmanennätys*) (Kolehmainen & Larjavaara 2004).

Valenssin laajeneminen on teoreettisesti haastava ilmiö. Erityisesti produktiiviset tapaukset, jotka koskevat laajempia verbiryhmiä eivätkä ole yksittäisten verbien idiosynkraattisia piirteitä, ovat ongelmallisia valenssiteorian kannalta. Tällaisia ovat esimerkiksi yllä mainitut resultatiivikonstruktio ja tulosobjektin lisäys. Ne osoittavat valenssiteorian peruslähtökohdan lauserakenteen leksikaalis-semanttisesta jäsenymisestä riittämättömäksi. Valenssiteorian haastajaksi julistautuneen konstruktiokieliopin piirissä vaihtelevalla valenssilla on merkittävä rooli. Konstruktiokieliopin ensimmäisen ja mahdollisesti vaikutusvaltaisimman vaihtoehtoisen argumenttirakenteen jäsenys- ja selitysmallin esitti Goldberg (1995), jonka mukaan systemaattisesti vaihteleva valenssi on selkeä signaali siitä, että lauseen rakennusta ohjaa jokin toinen periaate valenssin sijaan. Konstruktiokieliopin mukaan tämä periaate on argument-

tirakennekonstruktio. Se on eräänlainen leksikalisoitunut luurankomainen lauserakennesabluuna, jolla on oma spesifinen merkitys ja joka määrää yhteensopivuusehdot. Lauserakenteen määräytymisen suunta on siis täysin toinen: valenssiteorian mukaan verbi määrää potentiaaliset seuralaisensa, konstruktiokieliopissa argumenttirakenne on konstruktion määräämä. Jotta tietty verbi voisi esiintyä jossakin argumenttirakennekonstruktiossa, sen merkityksen on oltava yhteensopiva konstruktion merkityksen kanssa. Argumenttirakennekonstruktioita, joista ISK (2004) käyttää täydennysmuotin käsitettä, voidaan siten luonnehtia eräänlaisiksi upotussabluunoiksi, jotka mahdollistavat verbin käytön sellaisessa syntaktisessa ympäristössä, joka ei välttämättä ole yhteensopiva sen perusvalenssin kanssa.⁴

Konstruktiokieliopin kuvausvälineistöä voidaan soveltaa selittämään tämän kirjoituksen aiheena olevien sääverbien käyttöjä. Lähden kuitenkin seuraamaan toista polkua, semanttisia protorooleja, joita on esitetty vaihtelevan valenssin selitykseksi. Kuten jäljemmästä keskustelusta käy ilmi, semanttiset protoroolit ovat tämän tutkimuksen aiheiston kannalta keskeisiä, sillä ne ohjaavat osallistujien ilmaisua (luvut 6.1–6.3). Erityisesti saman osallistujan vaihteleva ilmaisu saman sääverbin yhteydessä saa selkeimmän selityksensä semanttisten protoroolien tarkastelun avulla (luku 6.4). – Semanttiset roolit eivät sulje pois argumenttirakennekonstruktioita. Kuten Rostila (2007) osoittaa, protorooliteorian saavutukset ovat integroitavissa konstruktiokielioppiin. Joudun rajaamaan protoroolien yhdistämisen konstruktiokieliopin avulla jäsennettyyn sääverbien käytön kuvaukseen tämän kirjoituksen ulkopuolelle. Se olisi oman artikkelinsa aihe.

5 Vaihteleva valenssi ja semanttiset roolit

Erityisesti parin viimeisen vuosikymmenen ajan semanttisilla rooleilla on ollut merkittävä osuus argumenttirakenteen tutkimuksessa. Semanttisia rooleja on pidetty välittäjänä semantiikan ja syntaksin välillä, ja niiden on nähty ohjaavan kielellistä ilmaisua. Tutkijoita ovat kiinnostaneet korrelaatiot semanttisen roolin ja morfologisen muodon tai syntaktisen funktion välillä. Aina viime vuosikymmeniin saakka ennustettavuutta on kuitenkin pidetty huonona, ja on ollut vaikeaa todeta systemaattisia yksi–yhteen-suhteita: ei ole harvinaista, että samaa semanttista roolia ilmaistaan useiden eri muotokeinojen avulla, ja toisaalta sama muotokeino voi ilmaista useita eri semanttisia rooleja.

Dowty (1991) osoittaa, että ongelmat aikaisemmissä kuvauksissa liittyvät pyrkimykseen määritellä semanttiset roolit yksiselitteisiksi ja tarkkarajaisiksi kategorioiksi. Hänen mukaansa ratkaisu löytyy, jos semanttisia rooleja tarkastellaan piirrekimppuina ja prototyyppeinä. Dowty, joka keskittyy kaksipaikkaisten verbien argumenttipaikkojen täyttöön, toteaa, että kahden semanttisen roolin tunnistaminen riittää. Hän kutsuu niitä protoagentiksi ja protopatentiksi.⁵ Taulukko 2 kokoaa niiden piirteet yhteen.

4. Kattavamman kirjallisuuskatsauksen tutkijoiden tarkastelemista valenssinvaihtelua selittävästä tekijöistä tarjoavat Lazard (1998) ja Levin & Rappaport Hovav (2005: 186–236).

5. Muissa tutkimuksissa Dowтын protorooleja vastaavat osin eri käsitteet. Esimerkiksi Bornkessel, Schlesewsky, Comrie ja Friederici (2006) sekä Levin ja Rappaport Hovav (2005) käyttävät niistä nimitystä *generalis(/z)ed semantic roles*.

Taulukko 2.
Protoagentin ja -patientin piirteet (Dowty 1991).

Protoagentti:	Protopatientti:
1) osallistuu tahdonalaisesti toimintaan	1) kokee olotilan- tai paikanmuutoksen, jonka toinen osallistuja aiheuttaa
2) on tunteva tai aistiva olento	2) on kasvava teema
3) aiheuttaa olotilanmuutoksen toisessa osallistujassa	3) on toisen osallistujan vaikutuksen alainen tai syntyy toisen osallistujan vaikutuksesta
4) liikkuu omavoimaisesti suhteessa toisen osallistujan paikkaan	4) ei liiku suhteessa toiseen osallistujaan
5) on olemassa verbin ilmaisemasta toiminnasta riippumatta	5) ei ole olemassa verbin ilmaisemasta toiminnasta riippumatta

Dowty (1991) protorooliteoria on omaksuttu suomen kielen kuvaukseen (ISK 2004: 870, 884–886). Havainnollistan tästä syystä taulukon 2 protoagentin ja -patientin piirteitä ISK:n esimerkkien avulla. Agentti on tyypillisesti elollinen osallistuja, joka osallistuu tahdonalaisesti verbin ilmaisemaan toimintaan (*Isä ja äiti laittavat yhdessä ruokaa*). Vaihtoehtoisesti se on olento, joka pystyy tuntemaan ja aistimaan (*Rakastatko sinä minua?*). Myös elottomat oliot voivat olla agenttiivisiä ja toimia aiheuttajana laittaen esimerkiksi alulle olotilan- tai paikanmuutoksen toisessa osallistujassa (*Tuuli kaatoi puun*). Prototyypinen agentti pystyy liikkumaan omavoimaisesti tai vaihtoehtoisesti puhuja hahmottaa sen omavoimaiseen liikkeeseen pystyväksi olioksi (*Aallot vyöryvät rantaan*). Liike on myös protopatientin ominaisuus. Ero on kuitenkin omavoimaisuudessa: toisin kuin protoagentin liike, protopatientin liike on toisen osallistujan aiheuttamaa. Viimeisen taulukossa 2 mainitun protoagentin piirteen 5 Dowty (1991) esittää sulkeissa ja ilmaisee epävarmuutensa sen merkittävydestä. Piirre on kuitenkin selkeästi vastakohtainen protopatienttiin verrattuna, jonka tarkoite voi syntyä verbin ilmaiseman toiminnan johdosta ja joka tässä suhteessa ei ole aina olemassa verbin ilmaisemasta toiminnasta riippumatta.

Prototyypisen patientin tarkoite puolestaan kokee joko olotilan- tai paikanmuutoksen, joka on toisen osallistujan, agentin, aiheuttama (*Hän avasi nokiluukun ja poltti siellä tuohenkäpyrän; Dora vei minut kirjastoon*). Kasvava teema (*inkrementaalinen teema*) on Dowty (1991) hahmottelema uusi patientin piirre, jolla hän tarkoittaa verbin ilmaiseman toiminnan vaikutusasteen määrän kasvavaa heijastumista patientin tarkoitteeseen: samassa suhteessa kuin verbin ilmaisema toiminta etenee, patientille tapahtuu jotain (*Leikkasin nurmikkaa ~ nurmikon*). Kyse on siis patientin tarkoitteeseen heijastuvasta kvantifikaatiosta (vrt. Huomo 2006: 508). Patientti on tyypillisesti toisen osallistujan vaikutuksen alainen, jolloin sen tarkoite voi syntyä. Tätä on perinteisesti kuvattu tulosobjektin käsitteen avulla (*kaivaa kuoppia, rakentaa savesta linnoituksia ja vallihautoja*). Toisin kuin prototyypinen agentti, patientti ei tyypillisesti kykene omavoimaiseen liikkeeseen. Myös protopatientin kohdalla Dowty (1991) esittää taulukon viimeisen piirteen 5 sulkeissa. Piirre on nähdäkseni ainakin osin toisinto protopa-

tientin kolmannesta piirteestä ja kuvaa patientin tarkoitteen syntymistä verbin ilmaisevan toiminnan tuloksena (vrt. tulosobjekti).

Prototyypisyys Dowtyn (1991) esityksessä liittyy siihen, että semanttiset roolit eivät ole selkeitä, tarkkarajaisia luokkia. Ne ovat pikemminkin liukumomaisia ryväskonsepteja, jotka koostuvat useista piirteistä. Tärkeää Dowtyn teoriassa on se, että osallistujalla ei tarvitse olla kaikkia rypään piirteitä ollakseen agentti tai patientti. Osallistujalla voi myös olla sekä agentin että patientin piirteitä. Ratkaisevaa on osallistujan prototyypisyys. Verbin argumenttipaikkojen täyttöä ohjaa mekanismi, joka vertaa verbin argumenttien agenttiivisten piirteiden määrää patienttimaisiin piirteisiin: Osallistuja, jolla on eniten protoagentin piirteitä, ilmaistaan subjektina. Osallistuja, jonka protoagentin ominaisuuksien määrä on suurin, saa taas objektin funktion. Kuten Levin ja Rappaport Hovav (2005: 54) korostavat, Dowtyn esityksen innovatiivisuus ei liity protoagentin ja -patientin yksittäisten piirteiden määrittelyyn. Vastaavanlaisia piirteitä ovat muutkin tutkijat esittäneet. Uutta on prototyypisyysajattelu, jonka mukaan ei ole yhtä ainoaa subjektin tai objektin statuksen laukaisevaa piirrettä vaan piirteiden jatkumo. Dowtyn (1991) esitys on siten jatkoa Hopperin ja Thompsonin (1980) aloittamalle suuntaukselle, jossa transitiivisuutta tarkastellaan jatkumona.

Muut tutkijat ovat täydentäneet Dowtyn (1991) alkuperäistä esitystä. Esimerkkinä mainittakoon Primus (1999), joka kielitypologisessa optimaalisuusteorian piiriin kuuluvassa tutkimuksessaan lisää protoroolien määrää protoresipientin määrittelyllä mahdollistaen siten kolmipaikkaisten verbien argumenttirakenteen tarkastelun. Lisäksi hän modifioi Dowtyn esitystä määrittämällä muodon ja merkityksen kohtaamispuoleen toisin. Koska subjektin ja objektin funktiot eivät ole universaaleja, Primus esittää kytköksen semanttisten roolien ja morfologisten sijojen (tai kussakin kielessä niitä vastaavien ilmiöiden) välille. (Sijojen kytkeytymistä syntaktisiin funktioihin ohjaa hänen teoriassaan oma rajapintansa.) Primuksen esitys voi käsittääkseni olla suotuisa sellaisten kielten kannalta, joissa on runsaasti sijamorfologiaa.

Tämän kirjoituksen kannalta keskeistä Dowtyn protorooliteoriassa on se, että se selittää valenssinvaihtelua. Dowty (1991: 579–580) osoittaa, että protoroolien avulla on esimerkiksi mahdollista ymmärtää ärsyke- ja kokija-osallistujan vaihtelevaa ilmaisua eri tunneverbien ja osin myös eri kielten tunneverbien välillä. Joidenkin tunneverbien kohdalla stimulus (STIM) ilmaistaan subjektina ja kokija (EXP) objektina (8), joskus taas kokija subjektina ja stimulus objektina (9). Tunneverbien täydennysten funktiot vaihtelevat, koska osallistujan agentin ja patientin piirteet eivät ole yksiselitteisesti toisilleen vastakohtaiset: kummallakin osallistujalla on sekä protoagentin että protoagentin piirteitä. Kokija on toisaalta elollinen, tunteva ja aistiva olio ja siinä mielessä protoagenttimainen (9), toisaalta se on stimulusvaikutuksen kohde ja siinä mielessä protopatenttimainen (8). Stimulus aiheuttajapiirre puolestaan vastaa protoagentin piirteitä (8); jos aiheuttajapiirre puuttuu, stimulus on pikemminkin protopatenttimainen (9). (Vrt. myös Siironen 2001.)

(8) Death_{STIM} frightens her_{EXP}.

(9) She_{EXP} fears death_{STIM}.

Tunneverbien lisäksi Dowty (1991: 583–585) tarkastelee mm. symmetristen verbien vaihtelevaa valenssia ja toteaa osallistujien vaihtoehdoisen ilmaisun selittyvän semanttisten protoroolien avulla. Lauseet (10) ja (11) eivät ole keskenään synonyymisiä. Jälkimmäisessä vaihtoehdossa (11) Maijan semanttinen rooli vaihtuu. Häntä ei esitetä tahdonalaisena agenttiivisena toimijana kuten vaihtoehdossa (10). (Vrt. myös ISK 2004: 481.)

(10) Jussi ja Maija halasivat.

(11) Jussi halasi Maijaa.

Jotkut tutkijat suhtautuvat epäilevästi semanttisiin protorooleihin. Esimerkiksi Welke (2003: 479) pohtii, onko agentti- ja patienttipiirteiden punnitseminen ja linkittäminen syntaktisiin funktioihin aktiivinen operaatio, jonka puhuja tekee jokaisen verbikäytön kohdalla erikseen. Diakronisesti protorooleilla on kuitenkin hänenkin mukaansa keskeinen tehtävä. Kun kieleen muodostetaan uusia verbejä tai kun olemassa olevien verbien käyttöä muutetaan, protoroolit ohjaavat ja selittävät osallistujien ilmaisua. Sijat ja syntaktiset funktiot ovat siis kielipillistuneet ilmaisemaan semanttisia rooleja.

Seuraavat luvut havainnollistavat esimerkein sitä, kuinka säieverbien vaihteleva valenssi selittyy semanttisten protoroolien avulla. Esittelen säieverbien syntaktisen ympäristön variaatiota tarkemmin ja havainnollistan sitä esimerkein. Keskityn nominatiivisubjektien, partitiivi- ja totaaliobjektien sekä eksistentiaalilauseiden partitiivijäsenten semanttisen roolin tarkasteluun. Keskustelu etenee verbiryhmittäin. Käsittelen ensin *tuulla*-verbiä, sen jälkeen myrskyämisverbejä ja lopuksi satamisverbejä. Keskeisin tulos on, että vaihtelu ei ole sattumanvaraista vaan noudattaa säännönmukaisuuksia. Vaikka perussäätilanteissa ei olekaan osallistujia, puhujien on mahdollista tulkita säätilanteissa esiintyviä ilmiöitä osallistujiksi ja kielentää ne vastaavasti. Valenssinvaihtelua ja osallistujien ilmausta ohjaavat NP:iden osoittamien osallistujien semanttiset roolit. Tarkemmin sanoen ratkaisevaa on se, millaiseksi puhuja tai kirjoittaja kulloisenkin osallistujan roolin hahmottaa ja millaisena hän osallistujan haluaa esittää. Mitä agenttimaisemmaksi puhuja osallistujan hahmottaa, sitä todennäköisemmin osallistuja ilmaistaan subjektina. Mitä enemmän patientin piirteitä puhuja osallistujalla näkee olevan, sitä todennäköisemmin osallistuja ilmaistaan partitiivi- tai totaaliobjektina. Välimaastoon sijoittuvat eksistentiaalilauseiden partitiivissa ilmaistut osallistujat, joita eivät koske mitkään protoagentin piirteet ja joihin protopatientinkaan piirteet eivät kovin hyvin sovi.

6 Säieverbien osallistujien semanttiset roolit

6.1 Tuuleminen

Ilman liikettä ilmaisee suomessa verbi *tuulla*, jonka valenssi on tutkitun verbijoukon stabiilein. *Tuulla* kuvaa tilannetta, johon on vaikea kuvitella ilmiöitä, jotka olisivat pu-

hujan ulottuvilla ja hahmotettavissa agenttimaisiksi osallistujiksi. Tuulemisen aiheuttamasta olotilanmuutoksesta toisessa osallistujassa, jonka voisi kuvitella patienttimaisen osallistujan rooliin, sen sijaan on helpompi keksiä kuvitteellisia esimerkkejä (esim. *Tuuli tukan sotkuiseksi / hatun päästä / hiekkaa suuhun*). Käyttämäni aineisto ei kuitenkaan sisällä tällaisia esiintymiä.

Nollapaikkaisen käytön lisäksi *tuulla*-verbi voi ilmaista tilannetta, jossa esiintyy yksi osallistuja. Tätä ilmaistaan nominatiivisubjektilla:

- (12) *Pohjoinen rupe si tuulemaan kylmästi.* (Päiväkirjamerkintä 1940-luvulta, Onikki-Rantajääskö 2002: 119)

ISK:ssa (2004: 450–451) tämän tapaisten ilmausten nominatiivisia NP-subjekteja analysoidaan tapahtumapaikkasubjekteiksi. ISK:n esimerkkinä on mm. *Meri myrskyää*. Vastaavasti esimerkiksi Langacker ([1991] 2006: 345–346) kuvaa samantapaisia englannin subjekteja puitesubjekteiksi (*Setting-Subject*), joihin hän lukee tapahtumapaikan lisäksi (esim. *Independence Hall has witnessed many historic events*) tapahtuma-ajan (esim. *Thursday saw yet another startling development*).

Puite-, tapahtumapaikka- tai tapahtuma-aikasubjekteja on vaikeaa yksiselitteisesti rinnastaa mihinkään Dowtyn (1991) protorooliin. Jos niitä kuitenkin tarkastellaan personifikaationa, yhteydet protorooleihin tulevat ilmeisiksi. Personifikaatio on kieliokuva, jossa eloton esitetään elollisena ja ikään kuin henkilöidään (vrt. esim. Hosiaisuusluoma 2003: 702; Vainionpää 1974: 23–24). Tästä ilmeisestikin on kyse esimerkissä (12), jossa puhuja esittää ilmansuunnan oliona, jolla on agenttiivisia kykyjä, jotka voivat aiheuttaa tuulta.

Toisenlaisesta tapauksesta on kyse seuraavassa esimerkissä, joka on Kielipankin aineistosta:

- (13) Tohtori von Schubertin viiniviljelmiltä *tuulee lempeä lehmänlannan tuoksu* huhtikuuisena iltapäivänä. [– –] lannoitteina käytetään [– –] luonnon omia tuotoksia. (Kielipankki: Karjalainen 1997)

Tässä esimerkissä raja sään ja metaforan välillä on hämärä. Toisaalta kyse on tuulemis-tilanteesta, toisaalta siitä, kuinka kuvattu haju leviää tuulen mukana. Esimerkki kuvaa luonnonilmiötä, johon liittyy ilman virtausta ja joka siksi voidaan käsitteistää suuntaiseksi liikkeeksi (ISK 2004: 451). Nominatiivisubjektina ilmaistu NP *lempeä lehmänlannan tuoksu* luo kuvan siitä, kuinka puhuja hahmottaa näkymää omavoimaisesti liikkuvasta ja itsenäisesti levittäytyvästä tuoksusta. Tässä suhteessa nominatiivisubjektin semanttinen rooli vastaa Dowtyn (1991) protoagentin ominaisuuksia.

6.2 Myrskyämisverbit

Erilaisiin myrskyisiin säätilanteisiin liittyviä verbejä otoksessani ovat *jyristä*, *jyrähdellä*, *jyrähtää*, *myrskyttää*, *salamoida* ja *ukkostaa/ukostaa*. Nollapaikkaisen käytön rinnalla harvinaisempana ilmiönä esiintyy myrskyämisverbien yksipaikkaista käyttöä nomi-

natiivisubjektin kanssa. Osa esiintymistä edustaa puitesubjekteja (kuten *tuulla*-verbin nominatiivimuotoinen seuralainen, ks. edellä), joissa puhuja näkee tapahtumapaikan omaavan agentiivisia kykyjä ja esittää ne verbin ilmaiseman tapahtuman aiheuttajiksi tai ylipäättään aktiivisiksi toimijoiksi. Kyse on siis protoagentiivisista piirteistä Downtyn (1991) hengessä:

- (14) *Taivas salamoii* ja myrskyksi riehaantunut tuuli taivuttaa tunturikoivut kumaraan. (Kielipankki: Aamulehti 1999)

Kielenkäyttäjän valitsema tapa esittää tapahtumapaikka toimijaksi esimerkissä (14) käy ilmi, kun sitä verrataan ilmaukseen, jossa tapahtumapaikka on ilmaistu paikallissijalla (esim. *Taivaalla salamoii*). Paikallissijailmaus edustaa erilaista käsitteistämistä, jossa tapahtumapaikkaa ei nähdä toimijana (vrt. ISK 2004: 858).

Osassa esiintymiä taas puhuja jäsentää sääilmiön aiheuttajaksi, joka ilmaistaan nominatiivisubjektina:

- (15) Varsin voimakas *ukkonen salamoii* Etelä- ja Keski-Lapissa maanantain vastaisena yönä. (Kielipankki: Aamulehti 1999)

Hyvin harvinaista on myrskyämisverbien transitiivinen käyttö, josta en löytänyt Kielipankin aineistosta esimerkkejä. Sen sijaan seuraava sattumalta löytämäni esimerkki osoittaa, että se ei ole mahdoton. Tässä tapahtumapaikka on edellä olevan esimerkin 14 tapaan hahmotettu aiheuttajaksi ja ilmaistu subjektina. Objektina puolestaan ilmaistaan tarkoitteita, joiden puhuja näkee syntyvän toiminnan tuloksena. Kyse on siis tulosobjekteista, jotka ovat Downtyn (1991) mukaan prototyyppisiä patientteja.

- (16) *Pilvi salamoii* todella paljon *maasalamoita* ja *pilvisalamoita*.⁶

6.3 Satamisverbit

Otoksen satamisverbit *pyryttää/pyrytä*, *ripeksiä*, *sadella*, *sataa*, *tihkuttaa/tihuttaa*, *tuis-kuta*, *tuiskuttaa* ja *vihmoa* esiintyvät *tuulla*-verbiä ja myrskyämisverbejä moninaisemmissä syntaktisissa ympäristöissä. Tästä syystä niiden käsittely on edellisluokua pidempi. Käsittelyjärjestys noudattaa taulukossa 1 esitettyä järjestystä.

Satamisverbeistä käytöltään jähmeimpiä ovat *sadella* ja *ripeksiä*, jotka nollapaikkaisen käytön lisäksi esiintyvät partitiivisijaisen NP:n kera. Muiden verbien syntaktiset ympäristöt vaihtelevat enemmän.

a) Yksipaikkainen käyttö: nominatiivisubjekti

Sadella- ja *ripeksiä*-verbejä lukuunottamatta kaikki muut satamisverbit esiintyvät aineistossa yksipaikkaisesti nominatiivisubjektin kanssa, jonka suhde verbiin vaihtelee

6. Lähde: *Tarinoita säästä ja vähän muustakin. Ursan myrskybongausjaosto*. <http://www.ursa.fi/ursa/jaostot/myrskybongaus/kertomus.php?id=1077272771>. Luettu 20.2.2007.

erilaisten protoagentin roolien välillä. Osassa tapauksista subjektin tarkoitteena on liikkuva olio, jonka liikkeen puhuja ei katso olevan jonkin toisen osallistujan aiheuttama, vaan Dowty'n (1991) protoagentin ominaisuuksia vastaten omavoimaisesti tapahtuva. Liikkuvana oliona voi olla erityisesti vesi erilaisine olomuotoineen (17–19). Erilaiset suuntaiset paikanmääreet ilmaisevat paikanmuutosta, esimerkiksi liikkeen väylää (17) tai sen määränpäättä (18–19).

- (17) *Lumi pyryttää* aumakaton räystäään alta.⁷
- (18) Muutama vuosi sitten rakennus maalattiin ja kattoa korjattiin sen verran, ettei *vesi sada* sisään, mutta mitään isompaa korjausta ei ole tähän mennessä tehty. (Kielipankki: Hyvinkään Sanomat 1997)
- (19) *Pienet lumihuuleet satavat* tonttujen päälle. (Kielipankki: Turun Sanomat 1999)

Sataminen on tilanne, johon sisältyy ilman ja veden eri olomuotojen virtausta, mistä syystä se voidaan helposti käsitteistää liikkeeksi (vrt. ISK 2004: 451). Lisäksi satamisverbiryhmän yleisin verbi *sataa* on alkujaankin merkinnyt suuntaista liikettä. Sen aikaisempi merkitys oli 'pudota, laskea' (L. Hakulinen 1999: 195), minkä heijastumaa verbin nykyinen suuntaista liikettä ilmaiseva käyttö myös voi olla.

Eräänlaisesta liikkeen käsitteistyksestä on kysymys myös seuraavissa esimerkeissä 20–22, jotka kuitenkin jäsentyvät hieman eri tavalla. Näissä esimerkeissä nominatiivi-NP:n tarkoite ikään kuin ilmestyy ja muodostuu vaiheittain ja siinä mielessä "liikkuu" puhujan havainnon piiriin. Se, että nominatiivisubjektin tarkoite on hahmotettu liikkuvaksi olioksi, käy ilmi lauseisiin sisältyvistä suuntaisista määränpäättä ilmaisevista paikanmääreistä. Yhteys tulosobjekteihin, jotka ilmaisevat NP:n tarkoitteen syntymistä, on ilmeinen, ja ero niihin osin hiuksenhieno (vrt. esimerkit 29–31 jäljempänä).

- (20) Pitkäaikaistilastojen mukaan *ensimmäinen ehjä lumipeite sataa* Oulun seudulle aivan näinä päivinä, loka-marraskuun vaihteessa. (Kielipankki: Kaleva 1998–1999)
- (21) *Ensilumi sataa* läänin itäosiin tavallisesti lokakuun 15–20. [sic] päivän hujakoilla. (Kielipankki: Kaleva 1998–1999)
- (22) Lapissa on vielä muistissa syksy vuonna 1986, jolloin kovat pakkaset tulivat ennen kuin *eristävä lumikerros satoi* maanpinnalle. (Kielipankki: Karjalainen 1995)

Edellisiä esimerkkejä protoagenttimaisempia ovat sellaisten NP:iden tarkoitteet, jotka puhuja hahmottaa verbin ilmaiseman toiminnan aiheuttajaksi. Dowty'n (1991) alkupeäinen luonnehdinta osallistujan tahdonalaisesta toiminnasta ei tosin päde elottomiin olioihin, jotka on käsitteistetty agenttimaisiksi osallistujiksi. Esimerkissä 23 ilmakehään

7. Lähde: "Kysy niin vastaamme" -palsta, rakentaja.fi-palvelu. <http://www.rakentaja.fi/index.asp?s=/Suorakanava/kysyniinvastaamme/viestit/22107.htm>. Luettu 24.4.2008.

liittyvä ilmiö, pilvet, aiheuttaa satamisilmiön. Agentiivisiksi on mahdollista hahmottaa myös itse sääilmiö, sade (24) tai tuuli (25), ja veden olomuoto (26).

- (23) Tuulenvire ei siis vienyt pilviä mihinkään. Kerran synnyttyään *ne* pysyivät paikoillaan ja *satoivat* kaataen. (Kielipankki: Helsingin Sanomat 1995)
- (24) *Sade tihuttaa* enää hiljalleen, kun bussi kaartaa Sorjan kesäsiirtolan pihaan Vammalan Karkussa. (Kielipankki: Aamulehti 1999)
- (25) Siellä missä *tuuli on tuiskuttanut*, on paksummin lunta. (Kielipankki: Keski-suomalainen 1999)
- (26) Kurja oli tämä retki, toteaa Lindfors. Pakkanen oli, *lumi tuiskusi*, vaatteet olivat huonot, jalkineita ei paljon nimeksikään monella, leipä ja lumi ravintona. (Kielipankki: Karjalainen 1994)

Seuraava esimerkki puolestaan havainnollistaa satamisverbien puitesubjektia. Ta-pahtuma-aika, jolloin kyseistä säätilannetta tyypillisesti esiintyy, esitetään ikään kuin toimijana, joka aiheuttaa sadetta:

- (27) Turussa ei ole syytä huoleen, sanotaan. Ei ollut Raisiossakaan syytä huoleen vielä kuukauden päivät sitten. Ellei lähestyvä *syksy sada* rankasti vesilaareihin, Turunkin varastot kuivuvat jouluun mennessä. (Kielipankki: Turun Sanomat 1999)

b) Yksipaikkainen käyttö: totaaliobjekti

Yksipaikkaisesti käytettyjen satamisverbien ainoa osallistuja voidaan ilmaista myös totaaliobjektina. Aineiston esiintymät ovat keskenään samanlaisia: kaikkien esimerkkien objektien tarkoitteet syntyvät satamistilanteen tuloksena. Kyse on siis tulosobjekteista. Dowty (1991) mukaan yksi tyypillinen protopatientin ominaisuus on sen tarkoitteen syntyminen toisen osallistujan vaikutuksesta. Suomen yksipaikkaiset totaaliobjektin kanssa esiintyvät sääverbit ovat tässä suhteessa mielenkiintoisia. Niiden yhteydestä toinen osallistuja ja sen vaikutus puuttuvat. Esimerkit osoittavat, että suomen tulosobjekti ei aina edellytä agentiivisen osallistujan läsnäoloa.

Yksipaikkaista tulosobjektillista käyttöä aineistossa on verbeillä *pyryttää*, *sataa* ja *tuiskuta*. Seuraavassa esimerkissä totaaliobjektin tarkoite syntyy verbin ilmaiseman tilanteen tuloksena:

- (28) Keskiviikkoyönä *satoi tämän talvisen ennätyksen* myös kertamääräisesti. (Kielipankki: Karjalainen 1994)

Satamistilanteen tulosta ilmaisevat myös seuraavien esimerkkien 29–30 totaaliobjektien tarkoitteet, vaikka ne eivät edustakaan tulosobjektien prototyyppiä. Näissä esimerkeissä objektit viittaavat visuaaliseen lumipeitteen vaikutelmaan, joka syntyy säätilanteen tuloksena.

- (29) Talvisotaa vasten *satoi lumen* hyvin aikaisin ja se oli pysyvä. Talvi oli hirmuinen. (Kielipankki: Karjalainen 1997)
- (30) Mie panin liika pitäväks sukset, miul ol sellain hankala tapa, Veikko kertoo. Arpapieliä se voi olla. Laitat onneton pohjavoiteen ja kovan päälle, ja yöllä *sataakin uuden lumen!* (Kielipankki: Kaleva 1998–1999)

Esimerkkien 29–30 totaaliobjektien tulosobjektimaisuus käy ilmi, kun yrittää keksiä muita samankaltaisia esimerkkejä. Vesi esimerkiksi on aine, josta tavallisesti ei jää pysyvää aistihavainnon ulottuvilla olevaa jälkeä.⁸ Sen ja satamisverbien välillä ei siten tyypillisesti voi olla tuloksen suhdetta, eikä se esiinny Kielipankin aineistossa tulosobjektina sääverbien yhteydessä. Kuvitteellisia esimerkkejä olisivat mm. *???Satoi veden ja ???Satoi pysyvän veden riisipelloille*, jotka kuulostavat omituisilta. *Veden* esittäminen osallistujana, jonka tarkoite syntyy toiminnan tuloksena, ei ole kuitenkaan täysin pois suljettu mahdollisuus kuten *Nykysuomen sanakirjan* esimerkki (31) osoittaa. Tässä esimerkissä totaaliobjekti viittaa edellä kuvatunlaiseen visuaaliseen vaikutelmaan sateen tuomista vesimassoista (esim. järvenpinnan nousu tms.).

- (31) *Satoipas runsaat vedet.* (NS s. v. *sataa*)

c) Yksipaikkainen käyttö: partitiivijäsen

Kaikki otoksen satamisverbit on mahdollista kombinoida partitiivi-NP:n kanssa, jonka esiintyminen satamisverbien yhteydessä on hyvin yleistä. Tutkimuskirjallisuudessa usein mainittu esimerkki on *Ulkona sataa vettä*.

Yksipaikkaisesti käytettyjen sääverbien partitiivi-NP:n status ei ole tutkimuskirjallisuudessa eheä. Osa tutkijoista rinnastaa sen subjekteihin, osa objekteihin. Esimerkiksi ISK (2004: 450) määrittelee partitiivi-NP:n subjektiksi, Leino (1991: 25, 35–36 alav. 1) puolestaan – yhdessä totaaliobjektien kanssa – objektiksi. Ongelmat liittyvät subjektin määrittämisen vaikeuksiin. Jos subjekti määritellään syntaktiseksi funktioksi, jota ilmaisee nominatiivi-NP (tai sen vastine), joka laukaisee kongruenssin ja joka tyypillisesti sijaitsee verbin edellä lauseessa (vrt. esim. Vilkuna 1996: 110, 156; ISK 2004: 865), partitiivi-NP näyttää varsin objektimaiselta: verbi ei kongruoi sen kanssa, ja se sijaitsee useimmiten verbin jälkeisessä positiossa lauseessa. (Vilkuna 1996: 156; Helasvuo 1996b: 349.) Verbin ainoana täydennyksenä esiintyvää partitiivi-NP:tä pidetään intransitiivisen eksistentiaalilauseen (= e-lauseen) subjektina, jonka vaihtoehtoisena muotokategoriana on nominatiivi. Negaatio laukaisee useimmissa tapauksissa partitiivin. Myös tämän piirteen suhteen e-lauseen ykkösargumentti on objektimainen. (Vilkuna 1989: 157.) E-lauseiden partitiivi-NP:itä onkin kuvailtu subjektien ja objektien neutraalistumiksi, jekteiksi (F. Karlsson 1982: 109; Vilkuina 1989: 156). Vilkuina (1996: 156) näkee kuitenkin, että partitiivi-NP:t on mahdollista määrittää myös objekteiksi, ”jos hyväksyy sen poikkeuksellisen tilanteen, että intransitiiviverbillä voi olla objekti, toisin sanoen että ykkösargumentti voi edustua objektina”. Tämä näyttäisi olevan mahdollista ainakin satamisverbien kohdalla, joiden saama ainoa täydennys on mahdol-

8. Kiitän Tuomas Huumoa siitä, että hän kiinnitti huomioni tähän seikkaan.

lista ilmaista myös totaaliobjektina (ks. esimerkkejä edellä). En ota tässä kirjoituksessa kantaa suuntaan enkä toiseen. Kutsun sen sijaan e-lauseiden partitiivi-NP:tä partitiivijäseneksi. Keskeistä on, että satamisverbienkin partitiivijäsen jäsentyy subjektien ja objektien välimaastoon neutraalistumaksi. Se osoittaa yhteisiä piirteitä sekä subjektina toimivien nominatiivi-NP:iden että tyypillisten partitiivi- ja totaaliobjektien kanssa.

Tarkoitteidensa suhteen satamisverbien saamat partitiiviseuralaiset osoittavat enemmän yhtäläisyyksiä satamisverbien nominatiivisubjektien kuin totaaliobjektien kanssa. Verbin ainoana täydennyksenä esiintyvät partitiivijäsenet ilmaisevat jaollisten tarkoitteidensa kvantitatiivisesti epämääräistä paljoutta. Niiden referenttinä dominoi jaollinen *vesi*-tarkoite erilaisine olomuotoineen:

- (32) Sää on enimmäkseen pilvistä ja paikoin *sataa lunta, räntää tai tihkua*. (Kieli-
pankki: Helsingin Sanomat 1995)

Partitiivijäsenten tarkoitteet eroavat siten osin edellä käsiteltyjen yksipaikkaisten satamisverbien totaaliobjektien tarkoitteista, jotka syntyvät verbin ilmaiseman tilanteen tuloksena (vrt. erityisesti esim. 28). Kuten tämän osaluvun lopusta käy ilmi, tällaisia löytyy partitiivijäsentenkin tarkoitteiden joukosta, mutta ne ovat selkeässä vähemmistössä. Yhteistä kosketuspintaa on enemmän nominatiivin kanssa. Sekä nominatiivi- että partitiivi-NP:t viittaavat jaollisiin veden olomuotoihin (*vesi, lumi, rakeet, räntä* jne.). Mutta toisin kuin nominatiivi-NP:t, partitiivijäsenten tarkoitteet eivät kuvaa tilanteen spatiaalisia tai temporaalisia puitteita (vrt. *Pilvi / Syksy sataa*).

Entä sitten partitiivijäsenen semanttinen rooli: osoittaako se enemmän prototyyppisiä agentin vai patientin piirteitä ja voidaanko sen avulla tehdä johtopäätöksiä partitiivijäsenen syntaktisesta funktiosta? Tutkimuskirjallisuudessa ei ole tästäkään yhtenäistä näkemystä. Osa tutkijoista näkee, että e-lauseen partitiivi-NP edustaa eri semanttista roolia kuin vastaavan normaalin intransitiivilauseen nominatiivinen ykkösargumentti. Jokaisesta partitiivijäsenen sisältävästä yksipaikkaisesta lauseesta voi muodostaa vastaavan nominatiivisubjektillisen lauseen, jolloin lauseparin subjektin semanttinen rooli vaihtuu. Partitiivijäsenen katsotaan olevan epäaktiivisempi, epäagenttiivisempi ja epätoiminnallisempi kuin vastaavan lauseen nominatiivissa ilmaistun jäsenen. Huumo (1997: 66–71; 2003: 464–468) tarkastelee partitiivin ja e-lauseiden tutkimushistoriaa. Hänen katsauksestaan käy ilmi, että erityisesti 50-luvun vilkkaassa partitiivi- ja e-lausekeskustelussa monet tutkijat korostivat partitiivijäsenen epäaktiivisuutta.

Toisenlaista näkemystä edustavat esimerkiksi G. Karlsson (1963: 41), Vilkkuna (1996: 114–115, 156) ja Huumo (1997: 70), joiden mukaan e-lauseen partitiivi-NP edustaa täysin samaa semanttista roolia kuin vastaavan normaalin intransitiivilauseen nominatiivinen ykkösargumentti. Vilkkuna (mp.) näkeekin tämän piirteen e-lauseiden partitiivijäsenen selkeimpänä subjektipiirteenä. Esimerkiksi e-lauseen *Kuopasta löytyi luita* partitiivijäsenen semanttinen rooli on sama kuin nominatiivijäsenen lauseessa *Luut löytyivät kuopasta*. Myös Huumo (mp.) kysyy, missä mielessä parissa *Poikia juoksee pihalla* vs. *Pojat juoksevat pihalla* poikien agenttiivisen juoksemisen määrä muuttuisi lausetyyppejä ja sijaa vaihdettaessa.

Vertailumenetelmä tarjoaa keinon satamisverbien saamien täydennysten semanttisten roolien tarkasteluun. Satamisverbien kohdalla partitiivi- ja nominatiivijäsenen vertailu eroaa kuitenkin tutkimuskirjallisuuden tapauksista. Satamisverbien perusvalenssiin ei sisälly tietoa argumenteista tai niiden rooleista, ja niiden saamat seuralaiset eivät palaudu verbien perusmerkitykseen, jonka kuvaama tilanne on osallistujista paljas meteorologinen tilanne. Sen sijaan kyse on puhujien tulkinnasta: satamisverbien seuralaisina esiintyvät jäsenet ovat puhujien osallistujiksi ja tiettyyn osallistujarooliin tulkitsevia entiteettejä. Niiden kieliopillinen ilmaus heijastelee puhujan käsitteistystä ja näkökulmaa, josta hän osallistujaksi hahmottamaansa entiteettiä tarkastelee.

Veteen ja sen olomuotoihin viittaavat partitiivijäsenet kuten *vettä* (*Ulkona sataa vettä*) eivät tunnu omaavan mitään selkeitä protoagentin tai protopatentien piirteitä. Elottomina ne eivät osallistu tahdonalaisesti toimintaan eivätkä ne muutoinkaan hahmotu aktiiviseksi toimijoiksi tai aiheuttajiksi. Ne eivät ole vaikutuksenalaisia, eikä niiden tarkoite synny tilanteessa. Osassa esiintymiä niiden rooli vaikuttaa kuitenkin samantapaiselta kuin omavoimaisesti liikkuviksi olioiksi käsitteistettyjen nominatiivisubjektien tarkoitteiden rooli (vrt. 17–19 edellä), joiden yhteydessä erilaiset suuntaiset paikanmääreet spesifioivat paikanmuutoksen, sen lähtöpaikan (33) tai määränpään (34). Partitiivi ilmaisee tarkoitteensa kvantitatiivisesti epämääräiseksi:

- (33) Taivaalta *sataa jäistä tihkua*. (Kielipankki: Keskisuomalainen 1999)
 (34) Asukkaat valittivat, että asunnot ovat huonokuntoisia eikä korjauksia ole tiedossakaan. On homeongelmia, vuotavia hanoja ja wc-pyttyjä [- -]. Eräällä asukkaalla tosin on liikaakin lämmintä, kun lämpöputki vuotaa, mutta toisaalta hän väitti, että vessaan *tuiskuttaa lunta*. (Kielipankki: Karjalainen 1999)

Seuraavat esimerkit osoittavat kuitenkin, että sääverbien ainoan argumentin semanttisessa roolissa vaikuttaa tapahtuvan muutoksia, kun sijaa vaihdetaan. Yksi eron heijastuma on tavan adverbiaalien ja kvanttoreiden erilainen tulkinta nominatiivi- ja partitiivi-NP:iden yhteydessä, johon Huumo (1997: 71–73) kiinnittää huomion. Partitiivi-NP:n kanssa monilla tavan adverbiaaleilla ja kvanttoireilla on kvantifikaatioon liittyvä tehtävä. Lauseissa 35 ja 36 *rankasti* ja *paljon* määrittävät veden ja lumen määrää. Manipuloiduissa lauseissa 35' ja 36', joissa samat tarkoitteet *vesi* ja *lumi* on ilmaistu nominatiivissa, *rankasti* ja *paljon* määrittävät kuitenkin nominatiivisubjektien toiminnan tapaa tai sen kvantiteettia.

- (35) Välillä *vettä satoi rankastikin*, mutta lämpötila on tunturista laskeuduttaessa ollut mukavat kymmenisen astetta. (Kielipankki: Keskisuomalainen 1999)
 (35') Välillä *vesi satoi rankastikin* ...
 (36) Erityisen paljon *lunta tuiskusi* Hangossa, jossa perjantain kuluessa satoi yli 20 senttiä lunta. (Kielipankki: Aamulehti 1995)
 (36') Erityisen paljon *lumi tuiskusi* Hangossa ...

Myös seuraavissa esimerkkipareissa partitiivijäsenten ja nominatiivisubjektien tulkinta on erilainen. Nominatiivisubjektit muistuttavat agenttiivisia toimijoita, tai tarkemmin sanoen ne esitetään toimijoina, jotka tekevät jotain:

- (37) Pahin 15 auton ketjukolari sattui kaksi kilometriä Helsinkiin päin Porintien liittymästä Vihdin Palojärvellä, jossa iltapäivällä *pyrytti* tiheästi *lunta* ja tien pinta oli liukkain mahdollinen. (Kielipankki: Turun Sanomat 1999)
- (38) *Lumi pyryttää* aumakaton räystäään alta. (= esimerkki 17)
- (39) Se on vaikea markkina-alue. Menepäs Mannerheimintielle kun *sataa vettä*. Ei siellä paljon nokialaisia – eikä muunkaan merkkisiä – kumikenkiä näe, toteaa kotimaan markkinointipäällikkö Olli Urrila. (Kielipankki: Aamulehti 1999)
- (40) Kuiva keli helpotti evakuointia, mutta tulvan kannalta nyt tulevilla rankoilla-kaan sateilla ei ole merkitystä. Se vesi, *joka* tänään *sataa* Ranskassa, on nostamassa veden pintaa täällä vasta kahden viikon kuluttua, Jansen sanoi. (Kielipankki: Helsingin Sanomat 1995)

Huumon mukaan NP:n tarkoitteen agenttiivisuuden ”haalistuminen” partitiivia käytettäessä on kuitenkin pikemminkin seuraus kuin syy: partitiivijäsenen erilainen tulkinta nominatiiviin verrattuna liittyy e-lauseiden lausesemantiikkaan ja niihin sisältyvään näkökulman valintaan (Huumo 2001: 127). Vaikka e-lauseen verbi ilmaisii perusmerkityksessään toimintaa (eikä eksistenssiä), tämä piirre jää e-lauseessa takalalle (Hakulinen & Karlsson [1979] 1995: 170). E-lauseet esittävät lokaliteettia koskevan predikaation. Ne eivät kuvaa partitiivijäsenen tarkoitteen toimintaa vaan lokaliteettin sisältöä verbin ilmaiseman prosessin aikana. Nominatiivisubjektin sisältävät lauseet taas esittävät predikaation subjektin tarkoitteesta. (Huumo 1997: 74, 77–78, 80; Vilkuna 1989: 163.) Esimerkiksi liikeverbit kuten *juosta* ilmaisevat tavanomaisessa intransitiivisessä käytössä liikettä, eksistentiaalilauseessa ne taas ilmaisevat partitiivissa ilmaistun osallistujan ”tilassa olemisen tapaa” (Huumo 1997: 86). Huumo havainnollistaa eroa mm. seuraavien esimerkkien avulla: *Vielä kirkonkylässä suunnistajia juoksi pellon laidassa* vs. *Vielä kirkonkylässä suunnistajat juoksivat pellon laidassa*. Ero ilmenee selkeästi lauseita jatkamalla: *Vielä kirkonkylässä suunnistajat juoksivat, mutta sen jälkeen he alkoivat kävellä* vs. *Vielä kirkonkylässä juoksi suunnistajia mutta sen jälkeen heitä ei enää näkynyt*. (Huumo mp.) Satamisverbien kohdalla nähdäkseni ei kuitenkaan ole kyse siitä, että e-lauseet ilmaisisivat veden, lumen, rännän tai rakeiden tilassa olemisen tapaa. Sen sijaan niissä on tärkeää tarkoitteen esiintulo, mutta ei se, mitä tarkoite tekee. E-lauseet kertovat diskurssimaailman sisällöstä, mutta eivät siitä, mitä oliot siellä tekevät (Vilkuna 1989: 163–164).

Silloin kun e-lauseesta puuttuu lokaalinen elementti, e-lause edustaa ns. manifestaatiolauseetta (Vilkuna 1989: 165–169), joka on e-lauseiden alaryhmä. ISK (2004: 855) käyttää siitä ilmiölauseen nimitystä. Ilmiölauseet ilmaisevat jonkin syntymistä tai olemaan tulemista: *Tulee vettä*. *Nousi myrsky*. *Satoi lunta*. Lauseet ovat tyypillisesti verbi-alkuisia, ja partitiivijäsen seuraa verbiä. ISK (2004: 855) luonnehtii ilmiölauseita seuraavasti:

Ilmiölause ilmaisee jonkin asiointilan toteutumista ajankohtana tai tilanteessa, josta tekstissä on kyse. Subjekti on tyypillisesti abstrakti ja viittaa tilanteeseen, tilaan, tekkoon tai ajanjaksoon, joka ilmaistaan alkavaksi tai vallitsevaksi.

Tästä on kyse satamisverbien e-lauseiden kohdalla. Niiden partitiivijäsen ilmaisee spesifisen säätilan, joka tilanteessa astuu voimaan:

- (41) Jos haluaa ymmärtää, miksi Yhdysvallat valitsi Bosnian rauhanneuvottelujen tyyssijaksi lentotukikohdan Daytonin kaupungin lähellä Ohion osavaltiossa, on matkustettava paikan päälle. *Sataa lunta*. Yhdysvaltain suurinta lentotukikohtaa ympäröi piikkilangan koristama aita. Balkanin riitapukarit saavat käydä neuvottelutaistelunsa täällä rauhassa. (Kielipankki: Helsingin Sanomat 1995)

Vaikka ilmiölauseesta puuttuisi paikanilmaus, se tulkitaan kuitenkin tekstissä mainittua tai tekstin kuvailemaa paikkaa koskevaksi. Tästä näyttäisi olevan kyse myös edeltävässä satamisverbiesimerkissä 41, jossa kursivoitu partitiivijäsenen sisältävä lause kuvailee tekstissä mainittua tapahtumapaikkaa. Tekstikappale havainnollistaa samalla sitä, kuinka partitiivi-NP:iden esittelemät referentit eivät ole varsinaisia puheenaiheita (Helasvuo 1996b).

Edellä esiteltyjen tavallisimpien tapausten lisäksi aineistosta löytyy harvinaisempana ilmiönä esimerkkejä, joissa partiivijäsenen jaollinen tarkoite ilmaisee tilanteessa syntyneestä tulosta. Sen semanttinen rooli on siten lähempänä tyypillistä protopatientin roolia ja osoittaa enemmän yhtäläisyyksiä totaaliobjektien kanssa. Esimerkit rinnastuvat luvussa 6.3 b esiteltyihin totaaliobjekteihin, ja ne esittävät samankaltaisia visuaalisia aistihavainnon ulottuvilla olevia vaikutelmia. Partitiivi ilmaisee jaollisen tarkoitteensa epämääräistä määrää.

- (42) Ilmatieteen laitos arvioi, että yhtä paljon lunta saadaan toukokuun lopussa keskimäärin kerran 15 vuodessa. *Sentin parin lumikerroksia sataa* Lapissa tähän aikaan useinkin. (Kielipankki: Aamulehti 1999)

Satamisverbien saamat partitiiviseuralaiset voivat siten olla joko prototyyppejä tulosobjekteja tai e-lauseiden jäseniä, joissa e-lauseiden oma lausesemantiikka ja näkökulma tilanteeseen aiheuttavat partitiivijäsenen tarkoitteen hahmottumisen vastaavien intransitiivilauseiden nominatiivisubjekteja vähemmän agenttiiviseksi. Tässä alaluvussa käsitelty nominatiivin ja partitiivin vaihtelu osoittaa sen, kuinka puhujan näkökulma tilanteeseen, sen osallistujiin ja osallistujien rooliin heijastuu kielelliseen ilmaukseen, lausetyypin ja sijan valintaan. Palaan tähän uudestaan tuonnempana.

d) Kaksipaikkainen käyttö: nominatiivisubjekti + partitiivi-/totaaliobjekti

Kaksipaikkaisesti käytettyinä satamisverbien osallistujiksi hahmotettujen olioiden ja entiteettien semanttiset roolit ovat selkeimmillään. Ne ilmaistaan nominatiivisubjektina ja partitiivi- tai totaaliobjektina tavanomaisten transitiivisten lauserakenteiden ta-

paan. Otoksen verbeistä *sataa*, *tihuttaa*, *tuiskuttaa* ja *vihmoa* esiintyvät kaksipaikkaisissa rakenteissa aineistossa. Esiintymät jäsentyvät erilaisiin ryhmiin, joita erottaa partitiivi-/totaaliobjektien tarkoitteiden semanttinen rooli.

Osassa tapauksia partitiivi- tai totaaliobjekti ilmaisee tarkoitetta, joka syntyy satamistilanteessa ja jonka agentiksi hahmotettu osallistuja aiheuttaa. Kyse on siis tulosobjektista. Nominatiivisubjektin tarkoite taas hahmottuu satamisverbin ilmaiseman tilanteen aiheuttajaksi, joka voi olla temporaalinen puite (43), laite tai väline (44), sääilmiö (45) tai atmosfäärin ilmiö (46):

- (43) *Leuto tammikuu satoi ennätysksiä jokiin ja järviin.* (HS 2.2.2005, A13)
 (44) *Lumitykki tuiskuttaa keinoladun.* (Kielipankki: Kaleva 1998–1999)
 (45) Pihlajavesi on parhaita norppa-alueita. Suvin [= norppa-yksilön nimi] elinympäristössä järvi sai jääpeitteen joulukuun alussa ja jo kuun puoliväliin mennessä *tuuli oli tuiskuttanut* pesimäluotojen ympärille *riittävät lumikienokset*. (Kielipankki: Karjalainen 1998)
 (46) Kauhajoen Aronkylä 28.5.2006. *Cumulonimbus satoi* puolisenttisiä *rakeita*. (Kuvateksti: Pirkka. Plussan kanta-asiakaslehti. Lokakuu 2006, s. 24)

Partitiivi- ja totaaliobjektien tarkoitteet voivat olla myös liikkuvia entiteettejä, joiden liikkeen toinen osallistuja, nominatiivisubjektin ilmaisema aiheuttaja, saa aikaan. Suuntaiset adverbiaalit ilmaisevat liikkeen suunnan:

- (47) Ehkä muutaman sadan metrin korkeudessa oli *ilmakerros*, jonka lämpötila oli jäänyt vähän nollan yläpuolella [sic]. Kun *se satoi kosteutensa* pakkasilman läpi, pisarat alijäähtyivät, Hoppula uumoili. (Kielipankki: Turun Sanomat 1999)
 (48) *Tuuli vihmoo lumenhaituvia* pitkin jääkantta. (Kielipankki: Aamulehti 1999)

e) Resultatiivikonstruktiot

Koska resultatiivikonstruktiot muodostavat semanttisesti yhtenäisen ryhmän, käsitteiden satamisverbiensä esiintymistä niissä muista rakenteista erillään. Resultatiivikonstruktiot ovat muutosrakenteita. Ne ilmaisevat yhden osallistujan olotilanmuutosta, jonka tyypillisesti toinen osallistuja aiheuttaa (vrt. esim. Pälsi 2000). Resultatiiviset ilmaukset, esimerkiksi adverbit kuten *umpeen*, ilmoittavat, millaisesta olotilanmuutoksesta on kyse:

- (49) Mannerheimintiellä on harvoin näin hiljaista. Autokaistoilla oli tungosta, mutta *raitiovaunukiskot lumi sai pyryttää* rauhassa *umpeen*. (Kielipankki: Karjalainen 1998)

Resultatiivikonstruktiot ovat herättäneet eri kielten tutkimuksessa runsaasti huomiota, koska valenssinmuutokset ovat niissä hyvin tavallisia (vrt. esim. Kolehmainen 2004; 2008a ja niissä mainitut lähteet). Myös suomen kielessä resultatiivikonstruktiot mahdollistavat esimerkiksi intransitiivisten verbien transitiivisen käytön (Pälsi 2000). Per-

soonattomien tai yksipersonaisten verbien esiintyminen resultatiivikonstruktioissa on Pälsin (2000: 229–230) mukaan kuitenkin harvinaista. Tässä kirjoituksessa tarkastellut verbit käyttäytyvät ennusteen mukaisesti: satamisverbien resultatiivikonstruktioita löytyy aineistosta, mutta kyse on pikemminkin yksittäistapauksista kuin samankaltaisten esiintymien sarjasta. Satamisverbeistä *ripeksiä*, *sadella* ja *tihuttaa/tihkuttaa* eivät osallistu resultatiivikonstruktioiden muodostamiseen käytetyssä aineistossa.

Satamisverbien resultatiivikonstruktioiden paikkaisuus vaihtelee, ja ne esiintyvät kolmessa toisistaan osittain poikkeavassa resultatiivikonstruktiossa. Osa on yksipaikkaisia ilmauksia, joissa ainoa osallistuja on olotilanmuutoksen kokeva olio, joka ilmaistaan totaaliobjektina. (*Sataa*-verbin käytöstä resultatiivikonstruktioissa ks. esimerkki 6 edellä.) Aiheuttaja-osallistujaa ei ole pantu ilmi:

(50) *Yöllä tuiskusi tien umpeen.* (Kielitoimiston sanakirja s.v. *tuiskuta*)

Osa satamisverbeistä esiintyy kaksipaikkaisissa resultatiivikonstruktioissa, jotka voidaan jakaa kahteen alaryhmään: toisen alaryhmän lauserakenne noudattaa tavannaisten transitiivilauseiden sijamerkintää. Seuraavien esimerkkien nominatiivisubjektien tarkoitteet ovat aiheuttajia, partitiivi- ja totaaliobjektit taas viittaavat olotilanmuutoksen kokeviin olioihin (ks. myös esim. 49 edellä):

(51) *Yön aikana oli pitkin jokijäätä puhaltanut tuuli tuiskunnut suksenjäljet melkein umpeen.* (Kielipankki: Turun Sanomat 1998)

(52) *Lumi tuiskutti liikenteen sekaisin.* (Kielipankki: Hyvinkään Sanomat 1997)

Kaksipaikkaisten resultatiivikonstruktioiden toisen alaryhmän muodostavat rakenteet, jotka eivät sisällä ilmipantua aiheuttajaa. Kieliopillisissa sijoissa olevia NP:itä on kaksi, toinen on partitiivissa, toinen on ilmaistu totaaliobjektina, jonka tarkoite kokee olotilanmuutoksen:

(53) *Tiet on tuiskunnut täyteen puurolunta.* (Kielipankki: Karjalainen 1999)

Lause 53 kaksine NP:ineen, jotka esiintyvät tyypillisissä objektinsijoissa, vaikuttaa huomiota herättävältä. Samankaltaisia tapauksia esiintyy kuitenkin muutoinkin. Niitä ovat aikaisemmin käsitelleet ainakin Leino (1991: 54–57), Pälsi (2000: 223–225), Kolehmainen ja Larjavaara (2004: 13–16) sekä ISK (2004: 884), jotka ovat kiinnittäneet huomion erilaisiin konstruktioihin, joissa konstruktion esittelemä ”uusi” objekti ei syrjäytäkään verbin ”vanhaa” seuralaista, vaan se säilyy uuden objektin rinnalla. Lähteiden esittelemistä esimerkeistä voi päätellä, että tällaisia tapauksia löytyy ainakin resultatiivikonstruktioista (54) ja lauseista, joihin on lisätty tulosobjekti (55).

(54) *Edellisenä iltana olimme syöneet itsemme läkähdyksiin grillattuja lampaankyljyksiä.* (Helsingin sanomat 1999; Pälsi 2000: 224)

(55) *24-vuotias kaavilainen paiskasi keihästä oman ennätyksensä 85.* (Kielipankki: Karjalainen 1994; Kolehmainen ja Larjavaara 2004: 13–14)

6.4 Osallistujien vaihteleva käsitteistäminen ja säieverbien vaihteleva valenssi

Edeltävä tarkastelu esimerkkeineen osoitti, kuinka semanttiset protoroolit selittävät säieverbien vaihtelevaa valenssia ja osallistujiksi hahmotettujen entiteettien kielellistä ilmaisua. Semanttisten roolien keskeisyys käy erityisen selkeästi ilmi tarkasteltaessa saman osallistujan ilmaisun vaihtelua. Edellä sivuttiin jo sitä, kuinka sama osallistuja on mahdollista ilmaista eri sijoissa. Otan tässä luvussa vielä erikseen esille näkökulmaerojen heijastumisen kielellisen ilmauksen valintaan ja valenssinvaihteluun. Ratkaisevaa on siis se, millaiseksi puhuja tai kirjoittaja kulloisenkin osallistujan roolin hahmottaa ja millaisena hän osallistujan päättää esittää. Vastaavanlaiseen säätilanteiden esittämisen variaatioon on aikaisemmin kiinnittänyt huomiota Onikki-Rantajääskö (2002), jonka havainnot pohjautuvat murreaineistoon.

Mielenkiintoisia esimerkkejä saman osallistujan vaihtelevasta käsitteistämisestä ja ilmaisemisesta löytyy erityisesti *sataa*-verbin käytön piiristä. Havainnollistan sitä kolmen esimerkkisarjan 56–58 avulla, joissa *sataa*-verbi esiintyy yksipaikkaisena predikaattina ja joissa NP:t *vesi*, *lumi* ja *pysyvä lumi* on ilmaistu eri funktioissa, nominatiivisubjektina, e-lauseen partitiivijäsenenä ja totaaliobjektina.

- (56 a) Lämpöä oli nelisen astetta, ja *vesi satoi* vaakatasossa. (Kielipankki: Keski-suomalainen 1999)
- (56 b) Lentokoneen laskeuduttua kentälle paistoi aurinko, mutta jo viiden minuutin päästä alkoi *sataa vettä* ja ylhäällä vuorilla räpsi räntää. (Kielipankki: Aamulehti 1999)
- (56 c) *Satoipas runsaat vedet*. (Nykysuomen sanakirja s.v. *sataa*) (= esimerkki 31)
- (57 a) Sitkeimpiä [sieni]yksilöitä voi poimia vielä marraskuussa, ellei *lumi sada* maahan [– –]. (Kielipankki: Karjalainen 1994)
- (57 b) Tärkeimmät kevyen liikenteen väylät aurataan Joensuussa jo aamuyöllä, mikäli yön aikana *sataa lunta*. (Kielipankki: Karjalainen 1991)
- (57 c) Teuvo Karppanen Rääkkylästä sanoo, etteivät he kalasta pimeään tai hämärän aikana. Ainoa poikkeus heidän mukaansa oli se syyskuun aamu, jolloin Joensuuhun *satoi lumen*. (Kielipankki: Karjalainen 1993)
- (58 a) Ilmatieteen laitoksen tilastoista Sisko Jokinen totesi, että *pysyvä lumi sataa* Jyväskylään 30 vuoden keskiarvolla 22. marraskuuta. (Kielipankki: Keski-suomalainen 1999)
- (58 b) Talvi alkaa itsenäisyyspäivän tienoilla. *Sataa pysyvän lumen* ja on pakkasta. (Kielipankki: Karjalainen 1991)

Yhteistä kaikkien kolmen sarjan a-esimerkeille on, että niissä *sataa*-verbin kuvaaman tilanteen ainoa osallistuja ilmaisee oliota, jonka puhuja havainnoi liikkuvan tai ilmesyvän itsenäisesti havaintokyvyn piiriin. Osallistuja on ilmaistu nominatiivisubjektina, ja kaikki esimerkit sisältävät ilmauksen, joka kuvaa liikkeen suuntaa. Esimerkin

56 a vaakatasoisesti suuntautuneessa liikkeessä päämäärää ei ole tosin spesifioitu kuten muissa esimerkeissä 57 a ja 58 a.

Sarjojen 56 ja 57 b-esimerkeissä taas samat osallistujat *vesi* ja *lumi* on ilmaistu partitiivissa. Partitiivi ilmaisee jaollisen tarkoitteensa epämääräistä määrää, ja partitiivimuotoisten NP:iden osoittamat osallistujat hahmottuvat nominatiivisubjekteja epäagentiivisemmiksi. Partitiivimuotoiset NP:t ovat usein taka-alaistettuja ja liittyvät paikan tai tilanteen kuvailuun. Sarjan (58) NP *pysyvä lumi* ei esiintynyt aineistossa partitiivissa. Määrite *pysyvä* ei ole yhteensopiva partitiivin edellyttämän tilanteisen rajamattomuuden kanssa.

Sarjojen 56–57 c-esimerkeissä ja 58-ryhmän b-esimerkissä samat osallistujat on käsitteistetty entiteeteiksi, joiden tarkoitteet syntyvät kuvatussa tilanteessa. Ne ovat tulosobjekteja, jotka on ilmaistu totaaliobjekteina.

Esimerkkien 56–58 havainnollistama kielellinen vaihtelu muistuttaa kielitypologiassa statiivi–aktiivi-järjestelmäksi kutsuttua roolienmerkintäjärjestelmän variaatiota, jossa intransitiivisten verbien ainoan argumentin koodaus ei ole stabiili. Joskus se koodataan kuten transitiivisten verbien subjekti, joskus kuten transitiivisten verbien objekti. Vaihtelu voi koskea yhtä ja samaa verbiä. Se, millaiseksi puhuja osallistujan roolin käsitteistää, ohjaa vaihtelua: keskeisiä tekijöitä ovat esimerkiksi volitionaalisuus, elollisuus ja agenttiivisuus. (Dixon 1994: 78–83; Manning 1995; Creissels 2008; vrt. myös Ojutkangas, Larjavaara, Miestamo & Ylikoski 2009: 143.)

Esimerkkien 56–58 havainnollistama variaatio osoittaa sen, kuinka kieli ei ole riippumaton ihmisen käsitteistyksestä ja kuinka ihmisen näkökulma todellisuudesta heijastuu kielelliseen ilmaukseen. Saman osallistujan erilaista käsitteistystä heijasteleva kielellisen ilmauksen variaatio on merkki siitä, että sijat ja syntaktiset funktiot ovat kieliopillistuneet semanttisten roolien ilmaisuun. Suomen puhujat hyödyntävät tätä periaatetta, ja luovat sijojen ja syntaktisten funktioiden avulla kulloinkin erilaisen perspektiivin kuvaamaansa tilanteeseen ja sen osallistujiin. Helasvuo (2001: 95) kuvailee samaa asiaa toteamalla, että ”kielioppi tarjoaa mahdollisuuden ilmaista sitä näkökulmaa, josta puhujat tarkastelevat tarkoitteita”. Tästä on kyse suomen sääverbienkin valenssivariaatiossa.

6.5 Tunnusmerkitön yksipaikkaisuus vs.

sääverbien yksipaikkainen subjektiton käyttö

Nostan tässä luvussa erikseen esille huomiota herättävän satamisverbien yksipaikkaisen käytön objektin funktiossa ilmaistun patientin kanssa. Patienttiosallistujana voi olla säätilanteessa syntynyt tulos (59) tai olotilanmuutoksen kokeva olio (60). Lauseista puuttuu subjekti. Lisäesimerkkejä on edeltävissä luvuissa.

- (59) Hirvilaskennan yhteydessä laskettiin myös suden, ahman, ilveksen, peuran ja kauriin jäljet. Kun laskentapäivänä oli lauantai, jota vasten työllä [sic] *satoi* suuressa osassa Pohjois-Karjalaa *paksun lumipeitteen*, laskennan tulos ei täysin vastaa todellisia määriä. (Kielipankki: Karjalainen 1995)
- (60) Yöllä *pyrytti tien tukkoon*. (Siro 1964: 21)

Jos transitiivisuus käsitetään primaaristi rakenneominaisuudeksi, lauseilla 59 ja 60 on tavanomaisten transitiivisten lauseiden tunnusmerkkejä: niiden ainoa osallistuja on ilmaistu tyypillisessä objektin sijassa ja objektin funktiossa. Jos transitiivisuus puolestaan nähdään pikemminkin tilanteiden semanttiseksi ominaisuudeksi ja transitiivisen tilanteen prototyyppiksi määritellään tilanne, jossa on läsnä kaksi osallistujaa, tahdonalaisesti toimiva agentti ja sen vaikutuksenalaisena oleva patientti (vrt. esim. Hopper & Thompson 1980), lauseet kuten 59 ja 60 sijoittuvat korkean ja matalan transitiivisuuden jatkumolla asteikon matalan puoliskon puolelle. Niiden kuvaamista tilanteista puuttuu agenttiivinen osallistuja.

Subjektittomat patienttiosallistujan sisältävät yksipaikkaiset lauseet kuten 59 ja 60 ovat edellä esitellyn Dowtyn protorooliteorian kannalta ongelmallisia. Dowtyn mukaan yksipaikkaisten verbien ainoan täydennyksen ilmaisun kannalta tärkeää on subjektin pakollisuus. Koska yksipaikkaisilla verbeillä ei ole ainoan argumenttipaikan täytöstä keskenään ”kilpailevia” kandidaatteja (kuten kaksipaikkaisilla verbeillä) ja koska jokaisella verbillä tulee olla subjekti, yksipaikkaisten verbien ainoa täydennys ilmaistaan automaattisesti subjektina. (Dowty 1991: 605–613.) Subjektin pakollinen läsnäolo ei ole kuitenkaan universaali piirre, kuten suomen kielen kuvauksista hyvin tiedetään. Suomenkin tutkimuksessa kuitenkin yleensä oletetaan, että objekti esiintyy vain sellaisten verbien kanssa, joilla voi olla subjekti (vrt. ISK 2004: 880). Esimerkit 59 ja 60 osoittavat, että yksipaikkaisesti käytettyjen satamisverbien ainoa täydennys voidaan ilmaista myös objektina – mikäli puhuja käsitteistää osallistujan piirteet patienttimaisiksi.

Yksipaikkaiset subjektittomat lauseet ovat huomiota herättäviä myös sellaisten teorioiden kannalta, jotka olettavat semanttisten roolien välille hierarkkisen riippuvuussuhteen. Esimerkkeinä mainittakoon Primuksen (1999) ja Blumen (2000) optimaalisuusteorian piiriin kuuluvat sijatutkimukset, jotka nojautuvat Dowtyn protorooliteoriaan. Koska agentin ja patientin protoroolit ovat toisilleen semanttisesti vastakohtaiset (vrt. taulukko 2 yllä), Primus (1999: 52) ja Blume (2000: 131, 136, 144) tulkitsevat niiden olevan hierarkkisessa riippuvuussuhteessa toisiinsa: esimerkiksi omistettava edellyttää omistajaa ja kausaalisen vaikutuksen alaisuudessa oleva osallistuja aiheuttajaosallistujaa. Roolihierarkiassa alempana oleva protopatientti edellyttää siten roolihierarkiassa ylempänä sijaitsevan protoagentin läsnäolon, josta se on riippuvainen. Tästä syystä yksipaikkaiset lauseet kuten 59 ja 60, joissa hierarkian alempi jäsen on läsnä, mutta joista ylempi jäsen, agentti, puuttuu, ovat teorian kannalta ongelmallisia. Primuksen ja Blumen lähestymistavat eivät kuitenkaan ole ehdottomia ja sallivat semanttisesti motivoituneita poikkeuksia yksipaikkaisten verbien ainoan täydennyksen tunnusmerkittömästä ja optimaalisesta ilmaisusta. He ottavat tarkasteluun mukaan eri kielten tunnusmerkisiä argumenttirakenteita ja huomaavat, että myös niiden joukossa on toistuvuutta ja säännönmukaisuutta. Primus esimerkiksi toteaa, ettei ole harvinaista, että yksipaikkaisten predikaattien kokijaosallistajat saavat eri kielissä tunnusmerkittömästä nominatiivisubjektista poikkeavan ilmiäsuun, vrt. 61–62 (Primus 1999: 67; ks. myös Primus 2009: 262–263). Blume (2000: 154 alav. 22) taas kiinnittää huomion agentittomiin kokijalauseisiin, joissa ekspletiivinen elementti voi ottaa subjektin paikan agentin sijaan, vrt. 63.

- (61) Mich friert. (Saksa; Primus 1999: 67)
 1SG-PRON.AKK paleltaa.3SG
 'Minua paleltaa.'
- (62) Þér er kalt. (Islanti; Primus 1999: 67)
 2SG-PRON.DAT olla.3SG kylmä.
 'Sinulla on kylmä.'
- (63) Es schüttelt ihn. (Saksa; Blume 2000: 154 alav. 22)
 EXPL puistattaa.3SG 3SG-MASK-PRON.AKK
 'Häntä puistattaa.'

Esimerkit 61–63 havainnollistavat tapauksia, joissa Primuksen (1999) ja Blumen (2000) näkemyksen mukainen roolien ja sijojen tunnusmerkitön hierarkia ei toteudu. Näiden esimerkkien joukkoon nivoutuu myös tässä kirjoituksessa käsitelty suomen satamisverbien yksipaikkainen subjektiton käyttö, joka on siten kielitypologisesti kiinnostavaa. Se tuo keskusteluun uudenlaisia esimerkkejä siitä, millaisissa tapauksissa verbien kuvaamien tilanteiden ainoa osallistuja voidaan ilmaista objektina, vaikka subjekti puuttuukin.

Satamisverbien kuten 59 ja 60 kuvaamat tilanteet eivät puhujan tulkinnan mukaan sisällä protoagenttimaista osallistujaa, ainoastaan puhujan protopatenttiin rooliin hahmottaman osallistujan. Vastaavanlaisia muita yksipaikkaisesti käytettyjä subjektittomia verbejä suomessa ovat fyysistä tuntemusta ilmaisevat verbit (64; ISK 2004: 866), joiden kuvaamista tilanteista puuttuu protoagenttimainen osallistuja. Lisäksi tunnekausatiiviverbit, jotka saavat kokija-objektin, esiintyvät usein ilman subjektia (65). Siiroisen (2001: 52) mukaan niiden subjektittomuus liittyy käsitteistyksen antroposentrisyyteen: ”On luonnollista olla kiinnostuneempi [henkilötarkoitteisesta] kokijasta ja hänen tunnetilastaan kuin sen aiheuttajasta. Siksi aiheuttajasubjekti jää usein pois.”

- (64) Niveliäni kolottaa. Selkääni pakottaa. Päätäni särkee.
 (65) Minua pelottaa.

7 Huomioita satamisverbien metaforisesta käytöstä

Sääverbien yksi- ja useampipaikkainen käyttö on edellä käsiteltyjä tapauksia huomattavasti yleisempää metaforisessa merkityksessä, kun verbit kuvaavat säähän liittymättömiä tilanteita. Keskityn tässä luvussa satamisverbien *sadella* ja *sataa* kuvaannolliseen käyttöön, joka on taajaa Kielipankin korpuksessa. Muilla satamisverbeillä se on varsin minimaalista (esim. *ripeksiä*) tai sitä ei ole lainkaan (esim. *pyryttää/pyrytä*, *tihuttaa* ja *tuiskuta*).

Harvinaisinta on *sadella*- ja *sataa*-verbien kaksipaikkainen käyttö, jota seuraava esimerkki 66 havainnollistaa. Tässä esimerkissä *sataa*-verbiä käytetään kuvaamaan transitiivista tilannetta agenttiiviseksi toimijaksi käsitteistetyn ilmiön kanssa, joka on ilmaistu nominatiivisubjektina. Partitiivissa ilmaistu patienttiosallistuja puolestaan on agentin vaikutuksen alainen; agentti aiheuttaa sen ilmestymisen tilanteeseen:

- (66) Taivas *satoi ruusuja*. [– –] Avajaiset huipentuivat Sirmakka-yhtyeen esityksen aikana taivaalta pudotettuun ruususateeseen. (Kielipankki: Karjalainen 1991)

Myös seuraavissa esimerkeissä, joissa satamisverbejä on käytetty metaforisesti intransitiivisina liikeverbeinä, niiden merkitys liittyy putoamiseen. Putoavat kappaleet voivat liikkua fyysisesti taivaalta kohteeseensa kuten normaaleissa satamistilanteissaakin (67) tai ne voivat liittyä monenlaisiin muihin tilanteisiin (68). Kuten sääverbikäytössäkin, liikkuva entiteetti on mahdollista ilmaista nominatiivi-NP:nä (67) tai partitiivi-NP:nä (68), jos sen tarkoite on jaollinen:

- (67) Koska albaanit eivät suostuneet vielä allekirjoittamaan periaatteessa hyväksymäänsä sopimusta, sai Serbiakin rauhassa pitää kiinni kannoistaan ilman että *Naton pommit* olisivat alkaneet *sadella* sen asevarikkoihin. (Kielipankki: Demari 1999)
- (68) Ottelun ensimmäisellä puoliajalla Irlanti teki johtomaalin ja pian sen jälkeen brittikatsomosta alkoi *sataa sateenvarjoja ja muita esineitä* alapuolella istuneiden irlantilaisten niskaan. (Kielipankki: Helsingin Sanomat 1995)

Satamisverbit ilmaisevat usein kappaleiden putoamisen tapahtuvan runsaslukuisena. Tämä käy ilmi vertailtaessa eri satamisverbejä keskenään. Toisin kuin verbit *sataa* ja *sadella*, metaforisesti käytetty *ripeksiä*-verbi ilmaisee liikkeeseen osallistuneiden olioiden harvalukuisuutta (69).

- (69) Pietarsaaren seurakunnan leirikeskukseen on lauantai-illaksi kutsuttu yli neljäkymmentä nuorta avioparia, mutta paikalle *ripeksii* vain *murto-osa kutsuista*. (Kielipankki: Helsingin Sanomat 1995)

Liikkeen ajatus sisältyy abstraktisti myös lauseisiin, joihin liittyy possessiivinen merkitys. Satamisverbit kuvaavat usein tilanteita, joissa jokin entiteetti siirtyy yksittäisen henkilön, henkilöryhmän tai muun instanssin haltuun ja koituu sitä kautta sen hyödyksi tai haitaksi. Verbien saamat täydennykset viittaavat tyyppillisten possessiivisten tilanteiden osallistujiin: läsnä voi olla vastaanottaja, possessiivisen siirtymän kokeva olio sekä alkuperä tai lähde.

Possessiivisen siirtymän kokevien entiteettien kirjo on valtava. Ne voivat olla konkreettisia esineitä kuten 70–71 tai abstraktimpia entiteettejä kuten 72–73, jotka lisäksi hyvin usein liittyvät henkilön tai instanssin oman toiminnan aiheuttamaan menestykseen, tappioon tai niiden signaaleihin (74–75). Niiden ilmauksessa on vaihtelua nominatiivin (72) ja partitiivin (70–71, 73–75) välillä, joskin partitiivi dominoi selkeästi.

- (70) Rovaniemen Joulupukin kammarin soisi myös luovan toiminnalleen riittävän korkeatasoiset puitteet, jotta *kaivattuja matkailumarkkoja* Lappiin *sataisi* jatkossakin. (Kielipankki: Helsingin Sanomat 1995)
- (71) Kisoihin tullessaan Jacobsenin tavoitteena oli yksi mestaruus. Mutta *mita-*

- leita satelikin ropisemalla.* (Kielipankki: Helsingin Sanomat 1995)
- (72) *Salolaisen kodittomat äänet satavat* melko varmasti suoraan Niinistön laariin. (Kielipankki: Turun Sanomat 1999)
- (73) Välttömästi aamu-uutisten jälkeen SPR:lle alkoi *sadella avuntarjouksia*. (Kielipankki: Aamulehti 1995)
- (74) Myös Berlusconi on viime aikoina *sadellut vankilatuomioita*. (Kielipankki: Demari 1998)
- (75) *Onnitteluja on sadellut*, siellä on toinen toistaan omaperäisempiä fakseja, kortteja, kirjeitä, sähköitä ja muita yhteydenottoja. (Kielipankki: Turun Sanomat 1999)

Vastaanottajaa tai hyötyjää ilmaistaan tyypillisesti allatiivi-NP:llä, vrt. 73–74, vaihtoehtoisesti sen ilmoittaa illatiivissa ilmaistu kohde, vrt. 70, 72. Possessiivisen siirtymän kokevien entiteettien alkuperää tai lähdettä puolestaan ilmaistaan tyypillisesti ablatiivi-NP:llä:

- (76) Taidekeskus Retretin monipuolinen näyttelykesä on saanut hyvää [sic] vastaanoton. *Kiitosta on satanut* niin julkiselta sanalta kuin yleisöltä. (Kielipankki: Karjalainen 1998)

8 Päätelmiä

Vaikka tämä kirjoitus on tarkastellut varsin pientä verbiryhmää ja senkin osalta keskittynyt sen harvinaisempaan käyttöön, tulokset kertovat kuitenkin myös jostain yleisemmästä kielessä. Harvinaisemmatkin tapaukset noudattavat yleisempiä sääntöjä ja malleja, ja yksi mahdollisuus tehdä nämä näkyviksi on tarkastella niitä juuri poikkeustapausten avulla.

Tarkastelun keskiössä on ollut suomen sääverbien tavanomaista nollapaikkaista käyttöä harvinaisempi yksi- ja useampipaikkainen käyttö. Eniten valenssin varioimismahdollisuuksia on satamisverbeillä (esim. *sataa, sadella, ripeksiä*), valenssiltaan staattisempia puolestaan ovat ilman liikettä ilmaiseva *tuulla*-verbi ja myrskyämisverbi (esim. *myrskytä, salamoida*). Kirjoitukseni tarjoaa uudenlaisia esimerkkejä siitä, kuinka protoroolit toimivat keskeisenä välittäjänä semantiikan ja syntaksin välillä. Sääverbien subjekteina ja objekteina voi toimia erilaisia NP:itä, joiden sija ja syntaktinen funktio eivät ole mielivaltaisia tai sattumanvaraisia. Semanttiset roolit ohjaavat osallistujiksi käsitteistettyjen entiteettien ilmaisua niin, että puhujan agenttiivisemmiksi hahmottamat entiteetit ilmaistaan nominatiivisubjekteina, patienttimaisemmat puolestaan partitiivi- tai totaaliobjekteina. Mekanismi säätelee sekä yksi- että kaksipaikkaisesti käytettyjen sääverbien täydennysten ilmaisua ja mahdollistaa sen poikkeuksellisen tilanteen, että yksipaikkaisesti käytettyjen sääverbien ainoa täydennys voi olla objektin funktiossa ilmaistu patientti. Eksistentiaalilauseet sijoittuvat harmaalle alueelle. Niiden jaolliseen tarkoitteeseen viittaavat partitiivi-NP:t osoittavat toisaalta yhteisiä piirteitä vastaavien intransitiivilauseiden nominatiivisubjektien kanssa, toisaalta eksisten-

tiaalilauseiden oma spesifinen lausesemantiikka ja näkökulma tilanteeseen aiheuttavat sen, että partitiivi-NP:iden tarkoitteet ja niiden rooli hahmottuvat nominatiivisubjektien tarkoitteiden roolia epäagentiivisemmiksi. Tämänkin työn aineisto tuo siten esille tutkimuskirjallisuudessa esitetyn toteamuksen eksistentiaalilauseiden partitiivi-NP:iden neutraalistumisesta subjektin ja objektin välimaastoon.

Tutkimuksen tärkein tulos liittyy säieverbien valenssinvaihtelun avaamaan näkökulmaan kielen ja mielen vuoropuhelusta. Säieverbiaineisto osoittaa, kuinka yksi ja sama osallistuja on mahdollista ilmaista yhden ja saman säieverbin yhteydessä eri tavoin ja kuinka valittu kielellinen ilmaisu heijastelee puhujan näkökulmaa tilanteeseen. Vaihteleva valenssi on merkki vaihtelevasta käsitteistyksestä, ja valittu kielellinen ilmaus välittää puhujan tai kirjoittajan näkökulman tilanteeseen. Wierzbicka tiivistää saman asian seuraaviin lauseisiin:

[– –] kielioppi koodaa käsitteistyksen erilaisia tyyppjä, ei tilanteen erilaisia tyyppjä. Sama tilanne voidaan käsitteistää eri tavoin. (Wierzbicka 1996: 423.)

[– –] syntaktisten argumenttien lukumäärä ei riipu tilanteeseen osallistuvien entiteettien lukumäärästä, vaan siitä, kuinka puhuja tilanteen käsitteistää. [– –] sama tilanne on mahdollista hahmottaa joko transitiiviseksi tai intransitiiviseksi riippuen näkökulmasta, josta sitä tarkastellaan.” (Wierzbicka 1996: 410.)

Tässä kirjoituksessa käsitelty kielellinen vaihtelu on osoittanut valenssiteorian leksikkolähtöisen jäsennymallin riittämättömäksi. Rinnalle tarvitaan lisätaso, joka toisaalta huomioi puhuvan ihmisen näkökulman vaikutuksen, toisaalta kieleen kieliopillistuneet keinot ilmaista puhujan näkökulmaa.

Lähteet

Aineistolähteet

Kielipankki = Suomen kielen tekstikokoelma. Elektroninen nykysuomen tekstikorpusta, 130 miljoonaa sanetta. Koostaneet: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Joensuun yliopiston yleisen kielitieteen laitos ja CSC, Tieteen tietotekniikan keskus. <http://www.csc.fi>.

Tutkimuskirjallisuus

- ÁGEL, VILMOS 2000: *Valenztheorie*. Narr Studienbücher. Tübingen: Narr.
- BAUER, BRIGITTE 2000: *Archaic syntax in Indo-European. The spread of transitivity in Latin and French*. Trends in linguistics, Studies and monographs 125. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BLUME, KERSTIN 2000: *Markierte Valenzen im Sprachvergleich. Lizenzierungs- und Linkingbedingungen*. Linguistische Arbeiten 411. Tübingen: Niemeyer.
- BORNKESSEL, INA – SCHLESEWSKY, MATTHIAS – COMRIE, BERNARD – FRIEDERICI,

- ANGELA D. (toim.) 2006: *Semantic role universals and argument linking. Theoretical, typological, and psycholinguistic perspectives*. Trends in linguistics, Studies and monographs 165. Berlin: Mouton de Gruyter.
- CREISSELS, DENIS 2008: Remarks on split intransitivity and fluid intransitivity. – Olivier Bonomi & Patricia Cabredo Hofherr (toim.), *Empirical issues in syntax and semantics* 7 s. 139–168. <http://www.cssp.cnrs.fr/eiss7/>.
- DIXON, R. M. W. 1994: *Ergativity*. Cambridge studies in linguistics 69. Cambridge: Cambridge University Press.
- DOWTY, DAVID 1991: Thematic proto-roles and argument selection. – *Language* 3/1991 s. 547–619.
- GOLDBERG, ADELE 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Cognitive theory of language and culture. Chicago: University of Chicago Press.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED [1979] 1995: *Nykysuomen lauseoppia*. 3. muuttamaton painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, LAURI [1979] 2000: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 5., muuttamaton painos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HAKULINEN, LAURI 1999: *Sanat on kaikki sarvipäitä. Lauri Hakulisen kirjoituksia ja puheita vuosilta 1926–1974*. Toim. Auli Hakulinen, Pentti Leino & Tiina Onikki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 745. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HARMANEN, MINNA 1998: ”Heikkoa tuulta, vaihtelevaa pilvisyyttä ja enimmäkseen poutaa. Lämpötila 5...7 astetta.” *Sääennusteiden sanaston ja tekstilajin piirteiden analyysia*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HASPELMATH, MARTIN 1993: More on the typology of inchoative/causative verb alternations. – Bernard Comrie & Maria Polinsky (toim.), *Causatives and transitivity* s. 87–120. Studies in language companion series 23. Amsterdam: John Benjamins.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1996a: A discourse perspective on the grammaticization of the partitive case in Finnish. – *SKY 1996 Yearbook of the Linguistic Association of Finland* s. 7–34.
- 1996b: Ollako vai eikö olla – eksistentiaalilauseen subjektin kohtalonkysymys. – *Virittäjä* 100 s. 340–356.
- 2001: *Syntax in the making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation*. Studies in discourse and grammar 9. Amsterdam: John Benjamins.
- HOPPER, PAUL J. – THOMPSON, SANDRA A. 1980: Transitivity in grammar and discourse. – *Language* 56 s. 251–299.
- HOSIAISLUOMA, YRJÖ 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- HUUMO, TUOMAS 1997: Partitiivisubjekti ja tilajatkumot. – *Sananjalka* 39 s. 65–97.
- 2001: Subjektin kvantiteetti ja verbin aspektitulkinta paljaan partitiivisubjektin konstruktiossa. – Reet Kasik (toim.), *Keele kannul. Pühendusteos Mati Erehti 60. sünnipäevaks 12. märtsil 2001* s. 113–131. Tartu: Tartu ülikool.
- 2003: Incremental existence. The world according to the Finnish existential sentence. – *Linguistics* 41 (3) s. 461–493.
- 2006: Kvantiteetti ja aika I. Nominaalisen aspektin näkökulma suomen objektin ja subjektin sijamerkintään. – *Virittäjä* 110 s. 504–538.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JÄRVENTAUSTA, MARJA 1991: *Das Subjekt im Deutschen und im Finnischen. Seine Formen und*

- semantischen Rollen*. Werkstattreihe Deutsch als Fremdsprache 30. Frankfurt a. M.: Peter Lang.
- KARLSSON, FRED 1982: Kieliteorian relevanssi suomen kielen opetukselle. – Fred Karlsson (toim.), *Suomi vieraana kielenä* s. 89–114. Helsinki: WSOY.
- KARLSSON, GÖRAN 1963: Suomen kielen subjekti- ja predikaattikysymyksiä. – *Virittäjä* 67 s. 40–57.
- Kielitoimiston sanakirja*. Versio 2.0. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2008.
- KITTLÄ, SEPPO 2002: *Transitivity. Towards a comprehensive typology*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 5. Turku: Turun yliopisto.
- 2006: Object-, animacy- and role-based strategies. A typology of object marking. – *Studies in language* 30 (1) s. 1–32.
- 2007: On the coding of transitivity-related features on indirect object. – *Functions of language* 14 s. 149–164.
- 2009: Case and the typology of transitivity. – Andrej Malchukov & Andrew Spencer (toim.), *Oxford handbook of case* s. 356–365. Oxford handbooks in linguistics. Oxford: Oxford University Press.
- KOLEHMAINEN, LEENA 2004: Resultativkonstruktionen im deutsch-finnischen Kontrast. – Ahti Jäntti & Jaakko Nurminen (toim.), *Thema mit Variationen. Dokumentation des VI. Nordischen Germanistentreffens in Jyväskylä vom 4.–9. Juni 2002* s. 93–110. Finnische Beiträge zur Germanistik 12. Frankfurt a. M.: Peter Lang.
- 2006: *Präfix- und Partikelverben im deutsch-finnischen Kontrast*. Finnische Beiträge zur Germanistik 16. Frankfurt a. M.: Lang.
- 2008a: Valenzalternationen im zwischensprachlichen Vergleich. Die sog. inneren Objekte im Deutschen und im Finnischen. – *Neuphilologische Mitteilungen* 2 CIX s. 155–178.
- 2008b: *Es schneit wattebauschgroße Schneeflocken*. Valenz, Proto-Rollen und Argumentstruktur-Konstruktionen bei deutschen und finnischen Witterungsverben. – Mona Enell-Nilsson & Tiina Männikkö (toim.), *Erikoiskielet, käännösteoria ja monikielisyyt. VAKKI-symposiumi XXVIII* s. 100–112. Vaasa 8.–9.2.2008. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- KOLEHMAINEN, LEENA – LARJAVAARA, MERI 2004: The "bizarre" valency behaviour of Finnish verbs. How a specific context gives rise to valency alternation patterns. – *Constructions* 1/2004. www.constructions-online.de.
- KORHONEN, JARMO 1986: Valenzvariationen in der deutschen Sprache der Gegenwart. Ein Versuch zur Systematisierung. – Armin Burkhardt & Karl-Hermann Körner (toim.), *Pragmantax. Akten des 20. Linguistischen Kolloquiums, Braunschweig 16.–20. September 1985* s. 3–14. Linguistische Arbeiten 171. Tübingen: Niemeyer.
- 1995: Zum Wesen der Polyvalenz in der deutschen Sprachgeschichte. – Ludwig M. Eichinger & Hans-Werner Eroms (toim.), *Dependenz und Valenz* s. 365–382. Beiträge zur germanischen Sprachwissenschaft 10. Hamburg: Buske.
- LANGACKER, RONALD W. [1991] 2006: *Foundations of cognitive grammar. Volume II. Descriptive application*. Stanford, California: Stanford University Press.
- LARJAVAARA, MERI 2000: *Présence ou absence de l'objet. Limites du possible en français contemporain*. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia, Humaniora 312. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- LAZARD, GILBERT 1998: *Actancy*. Empirical approaches to language typology 19. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LEINO, PENTTI 1991: *Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia*. Suomi 160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- 1999 [1993]: *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1.* Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEVIN, BETH – RAPPAPORT HOVAV, MALKA 2005: *Argument Realization.* Research surveys in linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- MANNING, H. PAUL 1995: Fluid intransitivity in Middle Welsh: Gradience, typology and 'un-accusativity'. – *Lingua* 97 s. 171–194.
- NS = *Nykysuomen sanakirja.* Lyhentämätön kansanpainos. Kolmastoista painos. Osat 1–6. Porvoo: WSOY [1951–1961] 1992.
- OJUTKANGAS, KRISTA – LARJAVAARA, MERI – MIESTAMO, MATTI – YLIKOSKI, JUSSI (toim.) 2009: *Johdatus kielitieteeseen.* Helsinki: WSOY.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2002: Isoisän säähavaintojen kieli äidinkielen kuvastimena. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 114–133. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAJUNEN, ANNELI 1999: *Suomen verbirektiosta. Verbien argumenttirakenteen jäsenten valinnasta.* Yleisen kielitieteen julkaisuja 1. Turku: Turun yliopisto.
- 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä.* Suomi 187. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PENTTILÄ, AARNI [1957] 2002: *Suomen kielioppi.* Kolmas, muuttamaton painos. Toimittanut ja kustannut Marikki Penttilä, Kalanti [alk. Porvoo: WSOY].
- PRIMUS, BEATRICE 1999: *Cases and thematic roles. Ergative, accusative and active.* *Linguistische Arbeiten* 393. Tübingen: Niemeyer.
- 2009: Case, grammatical relations, and semantic roles. – Andrej Malchukov & Andrew Spencer (toim.), *Oxford handbook of case* s. 261–275. *Oxford handbooks in linguistics.* Oxford: Oxford University of Press.
- PÄLSI, MARJA 2000: Finnish resultative sentences. – *SKY Journal of Linguistics* 13 s. 211–250.
- RAUKKO, JARNO 1996: "No more Polysemy", says the nationalist language police. The paradoxical battle between semantic flexibility and normativism. – *Pragmatics, Ideology, and Contacts Bulletin* 3 s. 36–44.
- 1999: An "intersubjective" method for cognitive-semantic research on polysemy: The case of *GET*. – Masako K. Hiraga, Chris Sinha & Sherman Wilcox (toim.), *Cultural, psychological and typological issues in cognitive linguistics* s. 88–105. Amsterdam: John Benjamins.
- ROSTILA, JOUNI 2007: *Konstruktionsansätze zur Argumentmarkierung im Deutschen.* *Acta Universitatis Tamperensis* 1260. Tampere: Tampere University Press.
- Sananselytyksiä = *Sananselytyksiä. Ison suomen kieliopin termejä* 2005. <http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/julki/termit.cgi> 30.9.2008.
- SETÄLÄ, E. N. [1880] 1952: *Suomen kielen lauseoppi.* Kolmastoista painos. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Helsinki: Otava.
- SIIROINEN, MARI 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa. Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 844. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi.* Helsinki: Tietosanakirja Oy.
- VAINIONPÄÄ, MARJA-LEENA 1974: *Kirjallisuustieteen perusteita.* Porvoo: WSOY.
- VILKUNA, MARIA 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 500. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- WELKE, KLAUS 2003: Valenz und semantische Rollen. Das Konzept der Theta-Rollen. – Vilmos Ágel, Ludwig M. Eichinger, Hans Werner Eroms, Peter Hellwig, Hans Jürgen Heringer & Henning Lobin (toim.), *Dependenz und Valenz* s. 475–484. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 25.1. Berlin: Walter de Gruyter.
- WIERZBICKA, ANNA 1996: *Semantics. Primes and universals*. Oxford: Oxford University Press.
- WUNDERLICH, DIETER 1993: Diathesen. – Joachim Jacobs, Arnim von Stechow, Wolfgang Sternefeld & Theo Vennemann (toim.), *Syntax. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung* s. 730–747. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 9.1. Berlin: Walter de Gruyter.

SUMMARY

The syntax and semantics of meteorological verbs: semantic roles, the varying conceptualisation of participants, and the varying valency of meteorological verbs

This research examines the valency variation of Finnish meteorological verbs on a synchronic level with a view to assessing what kind of valency variation occurs with them and with which verbs such variation is possible. On a wider level, the aim is to examine the more common rules governing valency changes in general: what enables them and what controls the ways in which they occur? The texts used in this research come from the Language Bank Corpus, maintained by CSC – the IT Centre for Science Ltd.

Analysis reveals that the possibilities for valency variation correlate with semantic verb groups. The use of meteorological verbs as one- or multi-place predicates together with referential subjects and/or objects is particularly common with precipitation verbs (e.g. *sataa* ‘to rain’, *pyryttää* ‘to snow [a blizzard]’, *tuiskuta* ‘to snow [in gusts]’), and less frequent with the verb *tuulla* ‘to blow, to be windy’, referring to the motion of air, and with verbs denoting stormy conditions (e.g. *myrskytä* ‘to be stormy’, *salamoida* ‘to flash [lightning]’, *ukkostaa* ‘to thunder’). Additionally, it is apparent that the valency variations are in no way random. The expression of the participants is governed by the prototypical semantic roles of the NPs’ designates. Of crucial importance is the matter of how the speaker conceptualises the role of the participant. The more like an agent the participant is perceived, the more likely it is to be expressed as a nominative subject (e.g. *Pienet lumihiuhteet satavat tonttujen päälle* ‘Small snowflakes fall on the elves’). The more features typical of the patient that the participant is perceived to have, the more likely it is to be expressed as a partitive or total object (e.g. *Satoi tämäntalvi-*

sen ennätyksen ‘[It] snowed the most it has this winter’). When expressed in the partitive, however, the participants in an existential sentence do not have the prototypical features of the agent, while the typical features of the patient do not seem to fit them particularly well either (e.g. *Sataa lunta* ‘[It] is snowing’). Thus the data used in this study underlines the claim made in much research literature regarding the neutralisation of partitive NPs in existential sentences in the no-man’s-land between subject and object.

Some of the examples, found in the corpus data, recall the variation known as the active-stative system in linguistic typology, in which coding the only argument of an intransitive verb is not stable. Sometimes it is coded like the subject of a transitive verb (e.g. *Pysyvä lumi sataa* ‘Firm snow falls’), while in other instances it can be coded like the object of a transitive verb (e.g. *Sataa pysyvän lumen*, lit. ‘[It] falls firm snow’). The manner in which the speaker conceptualises the role of the participant governs the manner in which this participant is expressed. Finnish meteorological verbs thus provide typological linguistic research with new examples of instances in which the only participant of one-place verbs can be expressed as an object, even though the subject itself is missing.

The valency variation examined in this research opens up a dialogue between language and the mind. Valency variation is a sign of varying conceptualisation, and the choice of linguistic expression reveals the speaker’s perspective on the situation in question and its participants..

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@uef.fi